

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Διοίκηση Επιχειρήσεων»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ
ΜΟΡΦΩΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΠΕΛΛΑΣ**

ΚΟΛΥΜΠΑΡΗ ΠΕΤΡΟΥΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΦΟΙΒΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών & Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Διοίκηση Επιχειρήσεων»

Μεταπτυχιακή Διατριβή
«Οικονομική και Περιβαλλοντική Ανάλυση
Εναλλακτικών Μορφών Γεωργίας
στο Νομό Πέλλας»

Κολυμπάρη Πετρούλα

Επιβλέπων Καθηγητής
Αναστασιάδης Φοίβος

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων από τη «Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης» του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιανουάριος 2018

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει την σχέση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των γεωργών με το είδος των εναλλακτικών μορφών γεωργίας που υιοθετούν. Ταυτόχρονα επιχειρεί να μελετήσει τα οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που υπάγονται στις εναλλακτικές μορφές γεωργίας. Επίσης διερευνά το ρόλο που διαδραματίζει το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και το θεσμικό πλαίσιο στην υιοθέτηση των εναλλακτικών μορφών γεωργίας. Η έρευνα διεξήχθη με την μέθοδο του ερωτηματολογίου συνέντευξης με ερωτήσεις κλειστού τύπου σε δείγμα παραγωγών του Ν. Πέλλας. Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν συμπεραίνεται ότι συγκεκριμένοι κοινωνικοί, δημογραφικοί και οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την υιοθέτηση των εναλλακτικών μορφών γεωργίας. Ειδικότερα από τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης προέκυψε ότι το μορφωτικό επίπεδο, η διαρκής επιμόρφωση αλλά και το εισόδημα αποτελούν βασικούς παράγοντες ώθησης των παραγωγών προς τις μη συμβατικές μορφές καλλιέργειας.

Abstract

This paper attempts to investigate the relationship between socio-demographic characteristics of farmers and the type of alternative forms of agriculture they adopt. At the same time, it attempts to study the economic characteristics of agricultural holdings in alternative forms of agriculture. It also explores the role played by the socio-economic environment and the institutional framework in the adoption of alternative forms of agriculture. The survey was conducted using the interview questionnaire method with closed-ended questions on a sample of producers in Pella. The results conclude that certain social, demographic and economic factors have a significant impact on the adoption of alternative forms of agriculture. Particularly from the results of the statistical analysis, it emerged that the level of education, continuing education and income are key drivers of impetus to non-conventional forms of farming.

Ευχαριστίες

Θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέπων καθηγητή κ. Αναστασιάδη Φοίβο για την καθοδήγηση και την υπομονή που έδειξε για την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω για την συνεργασία τον κ. Σαββίδη Γιώργο, Γεωπόνο του Α.Σ. Αμπελειών Πέλλας, τον κ. Θεοδοσίου Ιωάννη Γεωπόνο καθώς και το σύνολο των Βιοκαλλιεργητών του Ν. Πέλλας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή</i>	<i>1</i>
1.1 Σκοπός και Στόχος της έρευνας	1
1.2 Βασικά ερευνητικά ερωτήματα	2
1.3 Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα έρευνας	2
1.4 Δομή μελέτης	3
<i>Κεφάλαιο 2^ο ΚΑΠ και Αγροτική Ανάπτυξη</i>	<i>4</i>
2.1 Η εξέλιξη της ΚΑΠ – Θεσμικό Πλαίσιο	4
2.2 Αγροτική Ανάπτυξη στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση	10
2.3 Η Αγροπεριβαλλοντική διάσταση της ΚΑΠ (βιολογική και Ολοκληρωμένη)	11
2.4 Συμπέρασμα	13
<i>Κεφάλαιο 3^ο Θεωρητικό Υπόβαθρο - Βιβλιογραφική Επισκόπηση</i>	<i>14</i>
3.1 Εισαγωγή – Η έννοια της Αειφορίας	14
3.2 Αρχές Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας	14
3.3 Η ανάπτυξη της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας στην ΕΕ	18
3.4 Η ανάπτυξη της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας στην Ελλάδα	20
3.4.1 Μισθωμένη γη	20
3.4.2 Εκμηχάνιση	21
3.4.3 Μισθωτή εργασία	21
3.4.4 Πολλαπλή δραστηριότητα	22
3.4.5 Τύπος Ι - Αγροκτήματα διαβίωσης	22
3.4.6 Τύπος ΙΙ – Αγροκτήματα επιβίωσης	23
3.4.7 Τύπος ΙΙΙ – Αγροκτήματα παραγωγής	24
3.5 Οικονομικές Επιδράσεις της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας	28
3.6 Περιβαλλοντικές Επιδράσεις Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας	30
3.7 Συμπέρασμα	33
<i>Κεφάλαιο 4^ο Ιστορική Αναδρομή</i>	<i>34</i>
4.1 Οι εναλλακτικές καλλιέργειες στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας	34
4.3 Οι εναλλακτικές καλλιέργειες στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας	36
4.4 Συμπέρασμα	38
<i>Κεφάλαιο 5^ο Μεθοδολογία της έρευνας</i>	<i>40</i>

5.1 Σκοποί της έρευνας	40
5.2 Υποθέσεις της έρευνας	41
5.3 Περιοχή έρευνας	42
5.4 Κατάρτιση Ερωτηματολογίου	42
5.5 Πληθυσμός –Δείγμα έρευνας	43
5.6 Συλλογή δεδομένων	44
5.6.1 Συμπλήρωση του ερωτηματολογίου	45
<i>Κεφάλαιο 6^ο Αποτελέσματα</i>	<i>46</i>
6.1 Σύνδεση των βασικών αποτελεσμάτων με τα ερευνητικά ερωτήματα/υποθέσεις	73
<i>Κεφάλαιο 7^ο Συμπεράσματα</i>	<i>75</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>79</i>
<i>Παράρτημα -Ερωτηματολόγιο</i>	<i>86</i>

Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή

Κατά την διάρκεια των τελευταίων 15 ετών η βιολογική γεωργία έχει αυξηθεί σε πολλές περιοχές του κόσμου. Ωστόσο, μόνο ένα μικρό μερίδιο της συνολικής γεωργικής γης είναι υπό βιολογική γεωργία. Αυτό συμβαίνει διότι αφενός ο ρόλος της βιολογικής γεωργίας θα πρέπει να καθορίζεται από το εάν μπορεί να είναι ή να γίνει οικονομικά ανταγωνιστική σε σχέση με τη συμβατική γεωργία, αφετέρου αν η βιολογική γεωργία έχει θετική σχέση με τη βιοποικιλότητα (De Schutter, 2010). Στην εν λόγω μελέτη, έγινε συνοπτική αναφορά για την οικονομική και Περιβαλλοντική Ανάλυση Εναλλακτικών Μορφών Γεωργίας. Στόχος της εργασίας ήταν η παράθεση του θεωρητικού υπόβαθρου αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές του γεωργικού κλάδου και την γεωργική ανάπτυξη γενικότερα. Ιδιαίτερη μελέτη έγινε για τις εναλλακτικές μορφές γεωργίας του νομού Πέλλας, και συγκεκριμένα του πεδινού οικισμού Αμπελιών του νομού Πέλλας διότι στον συγκεκριμένο οικισμό με την Ολοκληρωμένη Γεωργία ασχολούνται 120 καλλιεργητές, ενώ με τη βιολογική καλλιέργεια ασχολείται το σύνολο των γεωργών. Τέλος πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα σε σχέση με τη θεωρία και την έρευνα.

1.1 Σκοπός και Στόχος της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η εστίαση στις εναλλακτικές μορφές του γεωργικού κλάδου και την γεωργική ανάπτυξη γενικότερα. Στόχος είναι να μελετηθούν τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που υιοθετούν εναλλακτικές μορφές γεωργίας και πως αυτά τα χαρακτηριστικά επηρεάζουν τις εναλλακτικές μορφές γεωργίας. Επίσης στόχος είναι να μελετηθούν τα χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που υπάγονται στις εναλλακτικές μορφές γεωργίας. Τέλος στόχο της εργασίας αποτελεί η

αναφορά στο ρόλο που διαδραμάτισε το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον καθώς και το θεσμικό πλαίσιο (εθνικό και ευρωπαϊκό) εντός του οποίου δραστηριοποιείται η υιοθέτηση των εναλλακτικών μορφών γεωργίας.

1.2 Βασικά ερευνητικά ερωτήματα

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα εστιάζουν στο να εντοπιστούν τα γνωρίσματα όσων ασχολούνται με εναλλακτικές καλλιέργειες αλλά και των καλλιεργειών αντίστοιχα που σχετίζονται με ανάλογες γεωργικές μορφές. Αναλυτικά οι ερευνητικές υποθέσεις και τα ερωτήματα αναπτύσσονται πλήρως στις ενότητες 5.1 και 5.2

1.3 Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα έρευνας

Πολυάριθμες μελέτες (McIntyre et al., 2009; Godfray, 2010; De Schutter, 2010; Foley, 2011) έχουν τονίσει την ανάγκη για σημαντικές αλλαγές στο παγκόσμιο σύστημα τροφίμων: η γεωργία οφείλει να ανταποκριθεί σε μια διπλή πρόκληση: της σίτισης του αυξανόμενου πληθυσμού από τη μία, και την ελαχιστοποίηση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών επιπτώσεων που επιφέρουν οι συμβατικές μορφές γεωργίας από την άλλη. Η βιολογική γεωργία-ένα σύστημα που αποσκοπεί στην παραγωγή τροφίμων με ελάχιστη βλάβη στα οικοσυστήματα-, προτείνεται συχνά ως λύση. Ως εκ τούτου η διερεύνηση των οικονομικών επιπτώσεων της βιολογικής γεωργίας καθίσταται αναγκαία.

Αναφορικά με τα ερευνητικά ερωτήματα για την διεξαγωγή της εργασίας έγινε έρευνα μέσω ερωτηματολογίου συνέντευξης όπου ο ερευνητής έχει την δυνατότητα, να εκμαιεύσει τις γνωστικές δομές του ατόμου στο οποίο κάνει ερωτήσεις με αποτέλεσμα να έχει θετικό αντίκτυπο για την έρευνα αντλώντας ασφαλή συμπεράσματα σε σχέση με την εργασία.

1.4 Δομή μελέτης

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται μέσα από έξι κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο είναι εισαγωγικό και αναλύεται ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας, τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα, η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της έρευνας και τέλος η δομή της μελέτης. Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην Κοινή Αγροτική Πολιτική και στην Αγροτική Ανάπτυξη προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι έννοιες της βιολογικής και ολοκληρωμένης γεωργίας. Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την βιολογική και ολοκληρωμένη γεωργία τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στην Ελλάδα αναφέροντας τόσο τις οικονομικές, όσο και τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις. Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στις εναλλακτικές καλλιέργειες στην περιοχή της Πέλλας και στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία στην οποία στηρίχθηκε η παρούσα έρευνα. Το έκτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας και τέλος συνοψίζονται τα βασικά της συμπεράσματα.

Κεφάλαιο 2^ο ΚΑΠ και Αγροτική Ανάπτυξη

2.1 Η εξέλιξη της ΚΑΠ – Θεσμικό Πλαίσιο

Ο Αγροτικός τομέας είναι ένας εκ των βασικών τομέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι πολλές από τις χώρες μέλη βασίζονται σε μεγάλο ποσοστό στην αγροτική παραγωγή. Η διαμορφωμένη αυτή κατάσταση, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γέννησε την ανάγκη για πρόωρη ύπαρξη κοινής πολιτικής για τα γεωργικά και όλα τα συναφή με αυτά προϊόντα (Bartolini and Viaggi, 2013).

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής, δεδομένου ότι καλύπτει περίπου το 50% του προϋπολογισμού της, ενώ επιδρά σημαντικά στη ζωή όλων των πολιτών. Η ΚΑΠ, έχει δεχθεί μεγάλες αλλαγές μέσα στην ιστορία της, δεδομένου ότι αποτέλεσε σημείο διαμάχης μεταξύ αντιπαλόμενων μερών. Οι διαμάχες αυτές ανάγκαζαν κατά καιρούς την Ε.Ε να επιφέρει αλλαγές στο περιεχόμενο της. Οι διαφοροποιήσεις αυτές θα παρουσιαστούν καλύτερα μέσα από την ιστορική προσέγγιση της Κ.Α.Π, που θα γίνει στην επόμενη ενότητα.

Την περίοδο μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι μνήμες της έλλειψης τροφίμων είχαν μείνει ανεξίτηλες στις μνήμες των καταναλωτών. Οι πολίτες των έξι ιδρυτικών χωρών της ΕΟΚ, απαιτούσαν από τους ηγέτες τους, να υπάρξουν αυτές οι ασφαλιστικές δικλίδες που θα τους βοηθήσουν να μην βιώσουν ξανά πείνα. Την ίδια περίοδο τα 6 ιδρυτικά μέλη της ΕΟΚ ήταν οι βασικοί εισαγωγείς πολλών αγροτικών προϊόντων.

Με βάση αυτές τις ανάγκες και αυτές τις απαιτήσεις σε επίπεδο πολιτών, ήταν φυσικό να τεθούν ως βασικοί στόχοι της ΚΑΠ μέσα από τη Συνθήκη της Ρώμης η δημιουργία κοινής αγοράς εντός της ΕΟΚ, αλλά και η διασφάλιση των προσφερόμενων αγροτικών προϊόντων. Η γέννηση λοιπόν της ΚΑΠ, τοποθετείται στη συνθήκη της Ρώμης, η οποία υπογράφηκε το 1957 από τη

Γαλλία, τη Γερμανία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Ιταλία. Στο άρθρο 33, το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 39 της Συνθήκης της ΕΟΚ ορίστηκαν οι βασικοί στόχοι της ΚΑΠ, όπου σε αυτή την ενότητα, θα γίνει μια πιο ολοκληρωμένη αναφορά στο περιεχόμενό τους (Folmer et al., 2013).

Οι στόχοι αποτέλεσαν και συνεχίζουν να αποτελούν τη βάση ανάπτυξης της ΚΑΠ, ακόμα και σήμερα συνεχίζουν να αποτελούν την ουσία της. Στο άρθρο 34 της τότε συνθήκης ορίστηκε ως επιπρόσθετος στόχος η δημιουργία μιας Κοινής Οργάνωσης των Αγορών.

Το 1964, το συγκεκριμένο ταμείο χωρίστηκε στα ακόλουθα τμήματα: α) Τμήμα Εγγυήσεων, το οποίο χρηματοδοτούσε δαπάνες που αφορούσαν τις Κοινές Οργανώσεις των αγορών, β) Τμήμα Προσανατολισμού, το οποίο χρηματοδοτούσε τη διαρθρωτική γεωργική πολιτική της Κοινότητας και στόχευε αλλά και στοχεύει στην περιφερειακή ανάπτυξη και τη μείωση των ανισοτήτων (ΕΟΚ). Μέσα από τη Κοινή Αγροτική Πολιτική η Ευρωπαϊκή Ένωση εξασφάλισε τη σίτιση του συνόλου των Ευρωπαϊκών χωρών, ενώ μείωσε την ανάγκη για εισαγωγές από τις τρίτες χώρες (Πεζάρος, 2011). Τη περίοδο αυτή παρατηρήθηκε μεγάλο ελλειμματικό ισοζύγιο, το οποίο οδήγησε στη παρακίνηση των αγροτών να προβούν στην παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων και ποικιλιών αγροτικών αγαθών. Επιπροσθέτως η αγροτική παραγωγή βοήθησε στη δημιουργία θέσεων εργασίας, ενίσχυσε το ΑΕΠ των χωρών, ενίσχυσε το εισόδημα των παραγωγών (Barnes et al., 2016). Η κρίση του 1930, έδωσε ένα μάθημα στην Ευρώπη το οποίο πέρασε αργότερα στην αγροτική πολιτική. (Τζακώστα,2010).

Στις 21 του Δεκέμβρη του 1968 ο τότε Επίτροπος της Γεωργίας Sico Mansholt κατέθεσε ένα αναλυτικό υπόμνημα στο τότε Συμβούλιο των Υπουργών σε σχέση με τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις που πρέπει να υποβάλλονταν στη γεωργία στη τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αυτό το μακρόπνοο σχέδιο, το οποίο καθιερώθηκε μέσα στην ιστορία ως «γεωργικό

πρόγραμμα του 1980» έθεσε τις προϋποθέσεις και τα θεμέλια για την ανάπτυξη μιας πιο ολοκληρωμένης και ουσιαστικής γεωργικής πολιτικής στα πλαίσια των τότε χωρών μελών της Ευρώπης (Cini, 2014).

Η σημαντική αυτή μεταρρύθμιση που ξεκίνησε να υποβάλλεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1968 και τιτλοφορούνταν ως: «*Μνημόνιο για τη μεταρρύθμιση της γεωργίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα: Γεωργία 1980*», γνωστή και ως «Σχέδιο Mansholt» τελικά υιοθετήθηκε το 1972.

Ο Ray Mc Sharry, το 1991 παρουσίασε δυο σημαίνοντα έγγραφα, τα οποία είχαν ως στόχο να βελτιώσουν το περιεχόμενο και τις εφαρμογές της ΚΑΠ, οι μεταρρυθμίσεις αυτές εφαρμόστηκαν το 1992 και τα βασικά τους στοιχεία ήταν τα ακόλουθα:

- Η μείωση των τιμών των αγροτικών προϊόντων ώστε να είναι πιο ανταγωνιστικά έναντι των εισαγόμενων, τα οποία είχαν αρχίσει να κατακλύζουν την Ευρωπαϊκή Αγορά.
- Η αποζημίωση των αγροτών για την απώλεια εισοδήματος, αλλά και η
- Η μείωση των μεγάλων παραγωγικών πλεονασμάτων που ήταν αδύνατο να απορροφηθούν από την αγορά ακόμα και με επιδοτούμενες τιμές.

Η Πράσινη Βίβλος βασίστηκε στη δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, αυτή του 1988 και συγκεκριμένα στο συμφωνηθέν «Πακέτο Delor». Το παρόν πακέτο εστίασε στη θέσπιση των εγγυημένων ποσοτήτων. Τα στοιχεία που τα χαρακτήρισαν ήταν τα ακόλουθα: α) Αποφυγή υπερβάσεων στις παραγόμενες ποσότητες η οποία θα συνδεόταν με τη μείωση της κοινοτικής στήριξης, β) Παροχή κινήτρων περιορισμού της παραγωγής με αποζημίωση, δηλαδή οι αγρότες που τηρούσαν τις απαιτήσεις της Ε.Ε, θα αποζημιώνονταν, γ) Εφαρμογή της εκτατικοποίησης που αναφερόταν στο περιορισμό παραγωγής πλεονασματικών αγαθών, δ) Η στροφή προς άλλες καλλιέργειες, ε) Πρόωρη

συνταξιοδότηση γεωργών στην ηλικία 55-65 ετών, προκειμένου να ανοίγεται πεδίο ένταξης νέων αγροτών στον αγροτικό τομέα (Folmer et al., 2013).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα παραπάνω δεν εφαρμόστηκαν για καιρό, δεδομένου ότι το 1992 ήρθε η μεταρρύθμιση Ray Mc Sharry. Η παρούσα καθιέρωσε τις άμεσες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα, τις άμεσες ενισχύσεις προς τους αγρότες, τη μείωση των πλεονασμάτων. Ακόμα εφαρμόστηκαν τα ακόλουθα: α) Μείωση των τιμών αύξηση της ανταγωνιστικότητας, β) Υποχρεωτικά μέτρα ελέγχου της αγροτικής παραγωγής, γ) Ενίσχυση των δράσεων σε σχέση με τη προστασία του περιβάλλοντος δ) Υποχρεωτική μεταβίβαση της γης από ηλικιωμένους αγρότες στην επόμενη γενιά, ε) Πρόσθετες αξιοποιήσεις των αγροτικών περιοχών.

Ο βασικός λόγος, εφαρμογής των παραπάνω αλλαγών, αποτέλεσε η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT και αργότερα Π.Ο.Ε) η οποία αναπτύχθηκε κατά το Γύρο της Ουρουγουάης στη οποία συμμετείχαν οι χώρες της ΕΟΚ, μέσω των εντεταλμένων οργάνων της. Τα αγροτικά προϊόντα για να καταστούν ανταγωνιστικά σε διεθνές επίπεδο, εστίασαν στις ακόλουθες αρχές (Sorrentino and Henke, 2016): α) Εσωτερική στήριξη τιμών, β) Προστασία στα σύνορα, γ) Ενίσχυση των εξαγωγικών δράσεων.

Στο τέλος του 1990, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει μια νέα τάξη πραγμάτων. Το 1996 αποφασίζετε νέα διαμόρφωση, για αυτό τέσσερα χρόνια μετά το 2000 οργανώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μια διάσκεψη για την αγροτική ανάπτυξη στο Cork της Ιρλανδίας. Σύμφωνα με τη νέα διακήρυξη οι αγροτικές πολιτικές θα όφειλαν να έχουν άμεση επαφή και σχέση με τη χρήση του χώρου αλλά και με τη καλύτερη διαχείριση των αγροτικών τομέων. Οι βασικές επισημάνσεις της νέας διακήρυξης ήταν οι ακόλουθες (Sorrentino and Henke, 2016): α) Προσέγγιση των ζητημάτων αγροτικής ανάπτυξης, με βάση το πρόγραμμα Leader, β) Αξιοποίηση των αγροτικών περιοχών, στην οικονομία και τη κοινωνία της Ευρώπης, γ) Ανάγκη για

πολυτομεακή προσέγγιση και όχι μονομερής δράσης, δ) Εστίαση στη περιβαλλοντική βιωσιμότητα και επένδυση στην ανάπτυξη σε πολιτικό επίπεδο της υπαίθρου. Η διακήρυξη παρέλειψε να αποσαφηνίσει την σχέση γεωργίας και νέες τεχνολογίες και γενικά απέτυχε να υποστηρίξει επιτυχώς τον αρχικό σχεδιασμό ο οποίος κυρίως εστίαζε στη μείωση των γεωργικών δαπανών.

Η Επιτροπή το 1997 ανέπτυξε μια νέα πρωτοβουλία η οποία αποτελούντα από εμπειρογνώμονες, οι οποίοι συντάξανε μια έκθεση η οποία είχε ως τίτλο «*Κοινή αγροτική πολιτική και Πολιτική για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου στην Ευρώπη*». Η έκθεση εστίασε σε δυο βασικά ζητήματα από τη μια την επιθυμία για αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (1^{ος} Πυλώνας) με ειδική εστίαση στο θέμα των τιμών και από την άλλη τη νομιμοποίηση της κοινής πολιτικής για τη γεωργία δεδομένης της τότε διερεύνησης προς τις δέκα νέες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Matthews, 2013).

Μετά τη μεταρρύθμιση, το 2003 υπογράφηκε η πέμπτη μεταρρύθμιση η οποία ήταν προϊόν της Συνόδου Κορυφής στη περιοχή της Χαλκιδικής. Οι αρχές της καθορίστηκαν με τη ψήφιση του Κανονισμού αριθμ.1782/2003. Η παρούσα εστίασε κυρίως στο τομέα των επιδοτήσεων. Συγκεκριμένα θεσμοθετήθηκαν νέα πρότυπα σε επίπεδο: α) τήρησης προδιαγραφών, β) περιβαλλοντικής προστασίας, γ) Ασφάλεια των τροφίμων, δ) Υγεία φυτών και ζώων και τέλος ε) Διατήρηση των γεωργικών γαιών σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση.

Σύμφωνα με τη παρούσα μεταρρύθμιση, θα εφαρμόζονταν μειώσεις σε επίπεδο επιδοτήσεων, σε άτομα τα οποία δεν τηρούσαν τις παραπάνω προδιαγραφές και γενικά δεν τηρούσαν τους κανονισμούς της Ε.Ε. Βασικές συνιστώσες της νέας ΚΑΠ ήταν οι ακόλουθοι άξονες (Fish, Lobley and Winter, 2013):

1. Περιορισμός των στρεβλώσεων στο εμπόριο.
2. Διαρκής βοήθεια των αγροτών, πιο ουσιαστική και εστιασμένη στα προβλήματα τους.
3. Ανάπτυξη μια μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής πολιτικής με εστίαση στο σταθερό δημοσιονομικό κόστος.
4. Ενισχυμένη βοήθεια προς τους αγρότες μέσω αναπτυξιακής πολιτικής.
5. Συνεκτίμηση περιβαλλοντικών δράσεων.
6. Συνέπεια προς διεθνείς κανονισμούς και σεβασμός καταναλωτικών επιθυμιών.

Στη πορεία και μετά το 2007, αναπτύχθηκε η επόμενη αγροτική πολιτική, η οποία αφορούσε τη περίοδο 1007-2013. Η νέα αυτή αγροτική πολιτική περιλαμβανόταν στον κανονισμό (ΕΚ) αριθμ. 1698/2005 του Συμβουλίου, στο οποίο δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εστίαση της βελτίωσης των οικονομικών των αγροτών αλλά και στην ανάπτυξη ενός καλύτερου και δικαιότερου συστήματος παροχής επιδοτήσεων (Dax et al., 2016).

Η πολιτική του νέου προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης αναφερόταν στις ακόλουθες δράσεις: α) Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας, β) Στήριξη της διαχείρισης της γης και του επένδυση στη προστασία του περιβάλλοντος, γ) Βελτίωση της ποιότητας ζωής και ενθάρρυνση νέων οικονομικών δράσεων. Τα παραπάνω πλαισιώθηκαν από άξονες ανάπτυξης τα οποία ονομάζονταν LEADER, η συγκεκριμένη προσέγγιση εστίασε στην ενθάρρυνση των αγροτικών περιοχών ώστε να αναπτύξουν νέες δράσεις, στην αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού, στη μείωση της ανεργίας, στην ενασχόληση των νέων με την αγροτική παραγωγή (Dax et al., 2016).

2.2 Αγροτική Ανάπτυξη στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Κ.Α.Π, εκφράζει τον Αγροτικό τομέα και ευρύτερα τη συνολική Αγροτική Πολιτική των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα εστιάζει σε νόμους που αναφέρονται στη γεωργία, στη διακίνηση αγροτικών προϊόντων, στη σωστή διαμόρφωση των τιμών, στον ορισμό των προτύπων ποιότητας που θα πρέπει να διακατέχουν τη γεωργική παραγωγή, στην απασχόληση και σε άλλα θέματα που αναφέρονται στο συγκεκριμένο κλάδο (Nazzaro and Marotta, 2016).

Οι βασικοί στόχοι της Κ.Α.Π, όπως αυτοί ορίζονται στο άρθρο 33 της Συνθήκης της Ρώμης είναι οι ακόλουθοι: α) Η συνεχή αύξηση της παραγωγής στο τομέα της γεωργίας, β) Ο καθορισμός ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου του γεωργικού πληθυσμού, γ) Η σταθερότητα στην αγορά, δ) Η εξασφάλιση συνεχή εφοδιασμού, ε) Ο καθορισμός λογικών τιμών για τους καταναλωτές. Προκειμένου να είναι διασφαλισμένη η ορθή λειτουργία και η επίτευξη των στόχων της Κ.Α.Π, η επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, δημοσιεύει ανά τακτά χρονικά διαστήματα διάφορους κανονισμούς οι οποίοι δεσμεύουν κάθε μέλος.

Οι κανονισμοί αυτοί έχουν άμεση εφαρμογή και ισχύ και είναι εφάμιλλοι των εθνικών νομοθεσιών των μελών κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανά τομέα προϊόντων αναπτύσσονται διαφορετικοί κανονισμοί, οι οποίοι καθορίζουν τη κοινή οργάνωση της αγοράς, οι κανονισμοί αυτοί βοηθούν όλους τους εμπλεκόμενους να λειτουργούν αποτελεσματικά, να μην υπάρχουν ασάφειες και να μειώνονται οι συγκρούσεις.

2.3 Η Αγροπεριβαλλοντική διάσταση της ΚΑΠ (βιολογική και Ολοκληρωμένη)

Από τη στιγμή που ολοκληρώθηκε ο «έλεγχος υγείας» της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και ορίστηκε η νέα πολιτική αγροτικής ανάπτυξης για το χρονικό διάστημα 2007-2013, τον Οκτώβριο του 2011 δημιουργήθηκε καινοτόμα δέσμη προτάσεων, όπου προσδιορίζονται οι κύριοι άξονες της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής για την χρονική περίοδο 2014-2020 (Dax, et al., 2016).

Προβλέπεται η σταδιακή αναπροσαρμογή των επιπέδων των άμεσων ενισχυτικών τονώσεων ανά εκτάριο, στα κράτη μέλη με μ.ο/εκτάριο άμεσων ενισχυτικών τονώσεων κάτω του 90% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27, καλύπτοντας το 33% της σημερινής διαφοράς τους (Dax, et al., 2016).

Η χρηματοδότηση της συγκεκριμένης εξισορρόπησης προβλέφθηκε να καλυφθεί αναλογικά από όλα τα κράτη μέλη με επίπεδο άμεσων ενισχυτικών τονώσεων άνω του μέσου όρου της ΕΕ. Επιπλέον, για κάθε κράτος μέλος καθορίστηκε ένας δημοσιονομικός φάκελος άμεσων ενισχυτικών τονώσεων, αναφορικά με τον οποίο προβλέπεται αναπροσαρμογή του ετήσιου εθνικού ανώτατου ορίου καταβολής άμεσων ενισχύσεων.

Καθεστώς Βασικής Ενίσχυσης (Κ.Β.Ε.).

Η Ενίσχυση αυτή χορηγείται ανά εκτάριο εκμετάλλευσης και είναι αποσυνδεδεμένη και ομοιόμορφη σε ένα κράτος μέλος ή σε μια περιφέρεια, αλλά ετερογενής στο σύνολο της ευρωπαϊκής επικράτειας.

Καταβάλλεται στους «ενεργούς» γεωργούς με τη μορφή δικαιωμάτων Ενίσχυσης, οι οποίοι ενεργοποίησαν τουλάχιστον ένα δικαίωμα Ενίσχυσης το 2011 και βασίζεται στο περιφερειακό μοντέλο υπολογισμού της αξίας των δικαιωμάτων. Είναι αξιο αναφοράς ότι «ενεργός» γεωργός κρίνεται το νομικό ή

φυσικό πρόσωπο του οποίου οι ετήσιες εισπράξεις από την αγροτική δραστηριότητα είναι πιο μεγάλος από το 5% των συνολικών του εσόδων.

Οπότε φαίνεται, ότι επιδιώκεται σταδιακή μετάβαση στο καθεστώς του περιφερειακού μοντέλου υπολογισμού ατομικών δικαιωμάτων τόνωσης έναντι του ιστορικού .

Είναι σκόπιμο υποχρεωτικά η «πράσινη Ενίσχυση» να ανέρχεται στο 30% του εθνικού δημοσιονομικού φακέλου των κρατών μελών και να έχει χαρακτήρα συμπληρωματικής στήριξης. Δικαιούχοι της Ενίσχυσης αυτής είναι οι γεωργοί που ασκούν βιολογική καλλιέργεια στις εκτάσεις τους και αναλαμβάνουν να διατηρήσουν βοσκοτόπια.

Η «πράσινη Ενίσχυση» είναι, τέλος, ανεξάρτητη από τη βασική Ενίσχυση, γεγονός που σημαίνει ότι σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις εν λόγω υποχρεώσεις θα περικόπτεται μόνο η συνιστώσα που έχει να κάνει με τα «πράσινα μέτρα».

Προαιρετική Ενίσχυση στους αγρότες σε περιοχές με φυσικά μειονεκτήματα. Τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να διαθέτουν έως 5% του εθνικού δημοσιονομικού του φακέλου προς Ενίσχυση των αγροτών των μειονεκτικών περιοχών.

Το είδος αυτό της Ενίσχυσης για τις συγκεκριμένες περιοχές προβλέπεται να καταβάλλεται με βάση τη στρεμματική έκταση και συμπληρωματικά της ήδη παρεχόμενης από τον Πυλώνα II Ενίσχυσης με στόχο την εξασφάλιση επαρκούς εισοδήματος στους παραγωγούς που δραστηριοποιούνται στις περιοχές αυτές, αφού δεν είναι δυνατόν να είναι ανταγωνιστικοί με όρους αγοράς.

Υποχρεωτική πρόσθετη Ενίσχυση για τους νέους αγρότες. Η Ενίσχυση αυτή καταβάλλεται στους νέους γεωργούς κατά την έναρξη της γεωργικής τους

δραστηριότητας για χρονικό διάστημα πέντε ετών και έχει πρόσθετο χαρακτήρα στην ανάλογη τόνωση στο πλαίσιο του Πυλώνα II (Matthews, 2013).

2.4 Συμπέρασμα

Σύμφωνα με όσα αναπτύχθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, βαρύτητα δόθηκε στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής προσαρμοσμένης στις ανάγκες της αγοράς, όπου η γεωργία θα αποτελεί το βασικό άξονα της οικονομίας των κρατών μελών. Οι στόχοι αποτελούν τη βάση ανάπτυξης της ΚΑΠ. Βαρύτητα δόθηκε στην «πράσινη Ενίσχυση» η οποία είναι ανεξάρτητη από τη βασική Ενίσχυση, γεγονός που σημαίνει ότι σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις εν λόγω υποχρεώσεις θα περικόπτεται μόνο η συνιστώσα που έχει να κάνει με τα «πράσινα μέτρα».

Υποχρεωτική θεωρείται η επιπλέον Ενίσχυση για τους νέους αγρότες η οποία κατατίθεται στους νέους γεωργούς με το ξεκίνημα της γεωργικής δράσης για μια πενταετία υπό το πλαίσιο του Πυλώνα II. Αυτά τα συμπεράσματα συνάδουν με τους ερευνητικούς στόχους της διατριβής. Δηλαδή, ενισχύουν την ανάγκη να γίνει η εν λόγω έρευνα μέσα από την ενίσχυση του αγροτικού κλάδου και την ανάδειξη των όποιων προβλημάτων .

Κεφάλαιο 3^ο Θεωρητικό Υπόβαθρο - Βιβλιογραφική Επισκόπηση

3.1 Εισαγωγή – Η έννοια της Αειφορίας

Κατά την διάρκεια των τελευταίων 15 ετών, η βιολογική γεωργία έχει αυξηθεί σε πολλά μέρη του κόσμου. Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη και την αύξηση της έρευνας, της πολιτικής, των μέσων ενημέρωσης και την προσοχή του κοινού, μόνο ένα μικρό μερίδιο της συνολικής γεωργικής γης καλλιεργείται με βιολογική γεωργία (π.χ. 4% στην Ευρώπη). Τα μικρά μερίδια αγοράς στις βιομηχανικές χώρες από την πλευρά του καταναλωτή, μπορούν να αποδοθούν στις υψηλές τιμές στις οποίες διατίθενται στο εμπόριο τα βιολογικά τρόφιμα (Offermann και Nieberg, 2001) και από την πλευρά των παραγωγού στις μειωμένες και περισσότερο μεταβλητές αποδόσεις, στην περιορισμένη ζήτηση για τα βιολογικά προϊόντων, καθώς και στις προκλήσεις της στροφής προς την βιολογική παραγωγή. Το ερώτημα είναι τι μπορεί και πρέπει να επιφυλάσσει το μέλλον για την βιολογική γεωργία. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι θα μπορούσε να γίνει το συμβατικό σύστημα παραγωγής του μέλλοντος, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι θα παραμείνει σε μεγάλο βαθμό μία περιθωριακή δραστηριότητα. Παρακάτω αναφέρονται τα πολλά ζητήματα που θα καθορίσουν τον μελλοντικό ρόλο και θέση της βιολογικής γεωργίας.

3.2 Αρχές Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας

Πρώτον, ο ρόλος της βιολογικής γεωργίας θα πρέπει να καθορίζεται από το εάν μπορεί να είναι ή να γίνει οικονομικά ανταγωνιστική σε σχέση με την συμβατική γεωργία. Αυτό εξαρτάται από την παραγωγικότητα της βιολογικής γεωργίας, την ζήτηση για τα προϊόντα της και από το βαθμό στον οποίο οι τιμές καταναλωτή αντανακλούν το κόστος των εξωτερικών παραγόντων που σχετίζονται τόσο με τους προσανατολισμούς της παραγωγής, συμπεριλαμβανομένου του κόστους των περιβαλλοντικών και υγειονομικών

εξωτερικών παραγόντων (Rigby, 2001) Ως εκ τούτου, αυτός ο παράγοντας διαθέτει επίσης μία ισχυρή συνιστώσα της πολιτικής. Δεύτερον, οι ανταγωνιστικές αξιώσεις για την γη και ο ανταγωνισμός για άλλους πόρους που απαιτούνται για τροφή, ζωοτροφή και για την βιοοικονομία και η διατήρηση της φύσης, διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο (Seufert et al., 2012). Τρίτον, η σχέση μεταξύ του τύπου της γεωργίας και της βιοποικιλότητας είναι σχετική. Η σίτιση όλων μέσω της βιολογικής γεωργίας μπορεί να απαιτεί περισσότερη γη από ότι η συμβατική γεωργία και επομένως, ο τομέας των φυσικών και ημι-φυσικών οικοσυστημάτων μπορεί να είναι χαμηλότερος, ενώ η ποιότητα της βιοποικιλότητας γύρω από την γεωργική γη μπορεί να είναι υψηλότερη. Τέταρτων, καθώς η παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια έχει καταστεί πρωταρχικό μέλημα (Godfray et al., 2010), η παραγωγικότητα της βιολογικής γεωργίας και συνεπώς, η συμβολή που μπορεί να έχει στην σίτιση του πληθυσμού αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα. Επιπλέον, η παραγωγικότητα επηρεάζει επίσης σημαντικά και τα άλλα θέματα που αναφέρονται παραπάνω. Τέλος, είναι σημαντικό να προσδιοριστεί σε ποιον βαθμό τα μη βιολογικά συστήματα παραγωγής μπορούν να εξελιχθούν ώστε να μπορούν επίσης να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας που σήμερα ικανοποιούνται από την βιολογική γεωργία, για παράδειγμα μέσω της «οικολογικοποίησης» της συμβατικής γεωργίας. Σημαντικοί παράγοντες στον τομέα αυτό είναι ότι ορισμένες πρακτικές της συμβατικής γεωργίας προκαλούν περιβαλλοντική ζημία και ότι η σπανιότητα των φυσικών πόρων θα είναι επίσης ένας ολοένα και περισσότερο μεγάλος περιορισμός στα συμβατικά συστήματα (Tomek et al, 2012).

Η παραγωγικότητα στην βιολογική γεωργία και οι δυνατότητες συμβολής της στην σίτιση 9 δισεκατομμυρίων ανθρώπων δεν είναι μόνο ένα κρίσιμο ερώτημα, αλλά και ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα της εποχής μας (Padel και Lampkin, 1994). Δηλώσεις σχετικά με την δυνατότητα της σίτισης του παγκόσμιου πληθυσμού με προϊόντα της βιολογικής γεωργίας συχνά βασίζονται άμεσα ή έμμεσα στην σύγκριση των βιολογικών και συμβατικών

αποδόσεις. Ο Stanhill (1990), χρησιμοποιώντας ως επί το πλείστον δεδομένα πριν από το 1985, ήταν ίσως ο πρώτος που διεξήγαγε μία εκτενή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας των δεδομένων απόδοσης της βιολογικής και της συμβατικής γεωργίας. Οι Penning de Vries et al. (1997) χρησιμοποίησαν προσομοιώσεις ανάπτυξης των καλλιεργειών και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η βιολογική γεωργία μπορεί να παράγει αρκετά τρόφιμα για να θρέψει 9 δισεκατομμύρια άνθρωποι σε παγκόσμιο επίπεδο (όχι όμως σε κάθε περιοχή) υπό την προϋπόθεση ότι η διατροφή θα περιλαμβάνει μέτριες ποσότητες ή καθόλου ζωικές πρωτεΐνες. Με βάση την ανασκόπηση των συγκρίσεων των βιολογικών και συμβατικών εμπειρικών δεδομένων απόδοσης και τις προσομοιώσεις, ο Lotter (2003) υποστηρίζει ότι αν μειωθεί η κατανάλωση κρέατος, η μεγάλης κλίμακας στροφή στην βιολογική γεωργία είναι εφικτή χωρίς να οδηγεί σε ελλείψεις τροφίμων. Πιο πρόσφατα, οι Badgley et al. (2007) χρησιμοποίησαν επίσης συγκριτικά στοιχεία σχετικά με την απόδοση και υποστήριξαν ότι η βιολογική παραγωγή μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην σίτιση των τρέχοντα και τον μελλοντικό παγκόσμιο πληθυσμό και ότι μπορεί ακόμη και να είναι δυνατή η μείωση της βάσης της γεωργικής γης. Ένα αποτέλεσμα που αμφισβητείται έντονα από τον Cassman (2007), Connor (2008) και Goulding et al. (2009), καθώς υποστήριξαν ότι τα δεδομένα απόδοσης που χρησιμοποίησαν οι Badgley et al. (2007) και οι υποθέσεις που έγιναν σχετικά με την διαθεσιμότητα των θρεπτικών συστατικών στα βιολογικά συστήματα, κυρίως ως προς το άζωτο, ήταν υπερβολικά αισιόδοξες (Tomek et al, 2012).

Λαμβάνοντας υπόψη τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζει η παραγωγικότητα της βιολογικής γεωργίας στην εν εξελίξει συζήτηση για το μέλλον της και επίσης λαμβάνοντας υπόψη την κριτική στις προηγούμενες έρευνες, ο σκοπός της μελέτης αυτής ήταν να διεξαχθεί μία εκτεταμένη μετα-ανάλυση της συγκριτικής απόδοσης της βιολογικής γεωργίας σε επίπεδο καλλιέργειας ή χωραφιού. Η ζωική παραγωγή δεν συμπεριλαμβάνεται άμεσα, αλλά έμμεσα, μέσω της ένταξης των κτηνοτροφικών καλλιεργειών. Έγινε

προσπάθεια να ληφθούν όλα τα δημοσιευμένα στοιχεία ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε προκατάληψη υπέρ ή κατά της βιολογικής γεωργίας. Αλλά την ίδια στιγμή, αξιολογήθηκε κριτικά η ποιότητα των δεδομένων πριν από την συμπερίληψή τους στην ανάλυση. Διαμορφώθηκε η ακόλουθη υπόθεση για να προστεθεί επεξηγηματική ισχύς στην συγκριτική ανάλυση: Όσο πιο πολύ πλησιάζει η συμβατική γεωργία στο δυνητικό επίπεδο απόδοσης ή στο επίπεδο απόδοσης με περιορισμούς στο νερό, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η διαφορά της απόδοσης μεταξύ βιολογικών και συμβατικών συστημάτων. Ως εκ τούτου, η διαφορά στην απόδοση εξαρτάται από τον τύπο της περιοχής και της καλλιέργειας: περιοχές με πιο εντατικά, υψηλής απόδοσης συστήματα παραγωγής (π.χ. βορειοδυτική Ευρώπη), περιοχές με υγρά τροπικά κλίματα και καλλιέργειες πιο επιρρεπείς στα παράσιτα και σε ασθένειες αναμένεται να έχουν μία μεγαλύτερη διαφορά στην βιολογική απόδοση.

Κεντρικό ρόλο σε αυτήν την υπόθεση είναι ότι οι δυνατότητες απόδοσης ή οι δυνητικές αποδόσεις των καλλιεργειών ορίζονται ως η μέγιστη απόδοση μιας συγκεκριμένης ποικιλίας υπό καθορισμένες κλιματικές συνθήκες, αποφεύγοντας τους περιορισμούς σε νερό και θρεπτικά συστατικά και τις μειώσεις στην απόδοση λόγω εχθρών και ασθενειών (Van Ittersum και Rabbinge, 1997). Οι περιοριστικοί παράγοντες της απόδοσης, ιδίως οι περιορισμοί σε θρεπτικά συστατικά και τα παράσιτα και οι ασθένειες γενικά, διαδραματίζουν μεγαλύτερο ρόλο στην βιολογική γεωργία. Επομένως, όσο καλύτερα αρθούν ή ελεγχθούν αυτοί οι παράγοντες στην συμβατική γεωργία, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η διαφορά μεταξύ των βιολογικών και συμβατικών αποδόσεων. Στην μελέτη αυτή η αναφορά στην σχετική απόδοση μιας καλλιέργειας που καλλιεργείται με βιολογικές πρακτικές έναντι των συμβατικών πρακτικών γίνεται ως η συγκριτική απόδοση μεταξύ της βιολογικής και της συμβατικής γεωργίας. Όσο μικρότερη είναι αυτή η σχετική απόδοση τόσο μεγαλύτερη θα είναι η διαφορά της απόδοσης της βιολογικής γεωργίας.

Συζητιέται επίσης σε ποιον βαθμό τα ευρήματα εδώ είναι αντιπροσωπευτικά των δυνατοτήτων της οργανικής και της συμβατικής γεωργίας, ποιοι παράγοντες είναι σημαντικοί στην ανάπτυξη της βιολογικής παραγωγής από το επίπεδο των καλλιεργειών στο σύστημα καλλιέργειας, αγροκτήματος και σε παγκόσμιο επίπεδο και σε ποιον βαθμό υπάρχει περιθώριο για βελτίωση τόσο των βιολογικών, όσο και των συμβατικών αποδόσεων.

3.3 Η ανάπτυξη της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας στην ΕΕ

Οι εξελίξεις στα αγροτικά νοικοκυριά και η υιοθέτηση εναλλακτικών αγροτικών επιχειρήσεων απασχολούν μεγάλο μέρος της έρευνας που ασχολείται με τον προσδιορισμό και την κατανόηση των αντιδράσεων των αγροτών στο σημερινό εμπόριο και την πολιτική για το περιβάλλον. Ο εντεινόμενος διεθνής ανταγωνισμός και η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων έχουν επηρεάσει τόσο τις εθνικές, όσο και τις διεθνείς αγορές γεωργικών προϊόντων. Προκειμένου να διατηρηθούν βιώσιμες οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι αγρότες πρέπει, τουλάχιστον σε κάποιον βαθμό, να υιοθετήσουν αυτές τις αλλαγές. Όπως δείχνουν πρόσφατες έρευνες, «η υιοθέτηση εναλλακτικών γεωργικών επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν αγροτικούς πόρους με έναν καινοτόμο και ποσοτικά διαφορετικό τρόπο, έχουν την δυνατότητα να φέρουν νέο εισόδημα στην αγροτική επιχείρηση» (Damianos και Skuras, 1996a).

Η πολλαπλή δραστηριότητα αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο που συχνά χρησιμοποιείται από τα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά, ως ένα μέσο αντιμετώπισης των δυσμενών οικονομικών συνθηκών (Kasimis, 1988). Η δυνατότητα να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες παραγωγής εισοδήματος και απασχόλησης εκτός της γεωργίας είναι χαμηλότερη για τις εκμεταλλεύσεις που βρίσκονται κυρίως σε αγροτικές περιοχές, όπου οι άλλοι τομείς της οικονομίας δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς (Glitsos, 1988). Αυτό ισχύει για έναν μεγάλο

αριθμό περιοχών της ελληνικής περιφέρειας, οι οποίες εξακολουθούν να διατηρούν έναν ισχυρό γεωργικό χαρακτήρα. Επιπλέον, οι περιοχές αυτές εξαρτώνται από την παραγωγή βαριά επιδοτούμενων γεωργικών προϊόντων, όπως ο καπνός, το βαμβάκι, το ελαιόλαδο, το καλαμποκέλαιο, κ.λπ., χρησιμοποιώντας συμβατικές διαδικασίες και τεχνικές παραγωγής (Oostindie 2015).

Χρησιμοποιείται μία τυπολογία για να προσδιοριστούν εμπειρικά τα βασικά είδη των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων όσον αφορά στην δομή τους και τις στρατηγικές εξέλιξης και προσαρμογής τους. Όσον αφορά στις στρατηγικές επιβιώσής τους, έχουν προσδιοριστεί τρεις διαφορετικοί τύποι γεωργικών εκμεταλλεύσεων, αγροτικά νοικοκυριά διαβίωσης, επιβίωσης και παραγωγής. Η σχέση του κάθε ιδανικού τύπου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με την γεωργία ως οικονομική δραστηριότητα αναλύεται στην συνέχεια στο πλαίσιο της σύνδεσης των στρατηγικών επιβίωσης στην υιοθέτηση εναλλακτικών καλλιεργειών. Η ποικιλομορφία της δομής που έχει βρεθεί ότι χαρακτηρίζει κάθε είδος γεωργικών εκμεταλλεύσεων θεωρείται ως αποφασιστικός παράγοντας σε σχέση με τα κίνητρα και τους περιορισμούς σε επίπεδο δράσης, δηλαδή την προσαρμογή μέσω της υιοθέτησης εναλλακτικών δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης, η οποία είναι μάλλον ξεχωριστή για κάθε τύπο αγροτικών νοικοκυριών.

Αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς που επιβάλλονται από την έλλειψη στοιχείων σχετικά με τον αριθμό των άλλων διακριτών μεταβλητών, (δηλαδή την ηλικία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση του διαχειριστή της εκμετάλλευσης, κλπ), τα αποτελέσματα είναι το αποτέλεσμα μιας τυπολογίας με επίκεντρο την εσωτερική κοινωνικο-οικονομική δομή του αγροκτήματος.

3.4 Η ανάπτυξη της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας στην Ελλάδα

Οι αποδόσεις αποτελούν μόνο ένα μέρος μιας σειράς οικολογικών, κοινωνικών και οικονομικών οφελών που παρέχονται από τα συστήματα καλλιέργειας και είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι υψηλές αποδόσεις είναι κεντρικής σημασίας για τη βιώσιμη επισιτιστική ασφάλεια. Πολλές μεμονωμένες μελέτες (Godfray, 2010; Foley, 2011) έχουν συγκρίνει τις αποδόσεις των βιολογικών και συμβατικών μορφών γεωργίας, αλλά λίγοι έχουν προσπαθήσει να συνθέσουν την πληροφορία αυτή σε παγκόσμια κλίμακα. Μια πρώτη μελέτη (Badgley, 2007) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η βιολογική γεωργία υπερβαίνει την απόδοση της συμβατικής γεωργίας και θα μπορούσε να παρέχει επαρκή τροφή για τις τρέχουσες γεωργικές εκτάσεις. Ωστόσο, η μελέτη αυτή αμφισβητήθηκε από πολλούς συγγραφείς (Cassman, 2007; Connor, 2008).

Οι μελέτες (Letter et al., 2003; Martini et al., 2004) που ανέφεραν ότι έχουν εφαρμόσει βέλτιστες πρακτικές διαχείρισης στα δύο συστήματα (βιολογικά και συμβατικά) δείχνουν καλύτερη οργανική απόδοση των θρεπτικών συστατικών και καλύτερη διαχείριση επιβλαβών οργανισμών στα βιολογικά συστήματα, τα οποία στηρίζονται σε βιολογικές διαδικασίες για να παραδώσουν φυτικά θρεπτικά συστατικά. Οι οργανικές αποδόσεις εξαρτώνται έτσι περισσότερο από τη γνώση και την καλή διαχείριση πρακτικών από ότι οι συμβατικές αποδόσεις.

3.4.1 Μισθωμένη γη

Η μισθωμένη γη ως ποσοστό της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης έχει χρησιμοποιηθεί ως ένδειξη της προθυμίας του αγρότη να αναλάβει τον κίνδυνο. Λαμβάνοντας υπόψη το μικρό μέσο μέγεθος των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τα συνεχιζόμενα προβλήματα του υψηλού

κατακερματισμού της γης, αναμένεται μια τάση προς αύξηση του συνολικού μεγέθους της καλλιεργούμενης γης μέσω ενοικίασης. Ωστόσο, τα ευρήματα του Moissidis (1993) δείχνουν ότι η αστάθεια των γεωργικών εισοδημάτων, η οποία προκύπτει από παράγοντες όπως οι καιρικές συνθήκες και οι διακυμάνσεις των τιμών των γεωργικών προϊόντων, συνήθως οδηγούν τους αγρότες να είναι διστακτικοί προς την ανάληψη ενός τέτοιου κινδύνου.

3.4.2 Εκμηχάνιση

Η εκμηχάνιση αναφέρεται στο ποσοστό των αγροκτημάτων ανά τάξη μεγέθους που κατέχουν μηχανικά μέσα. Η μεταβλητή αυτή χρησιμοποιείται για να δείξει το επίπεδο εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η υπερ-εκμηχάνιση που έχει βρεθεί ότι χαρακτηρίζει την ελληνική γεωργία αφορά κυρίως στην αποτελεσματική χρήση των μηχανημάτων και όχι στην ύπαρξή της (Moissidis, 1993).

3.4.3 Μισθωτή εργασία

Η αναλογία της μισθωτής προς την οικογενειακή εργασία χρησιμοποιείται ως ένα άλλο κριτήριο για τον προσδιορισμό των διαφορετικών τύπων οικογενειακών αγροτικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τους Gasson και Errington (1993), αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα «θεωρητικά περισσότερο αποδεκτό κριτήριο», προκειμένου να προσδιοριστεί ο βαθμός της κεφαλαιοποίησης του οικογενειακού αγροκτήματος.

3.4.4 Πολλαπλή δραστηριότητα

Τέλος, η πολλαπλή δραστηριότητα αναφέρεται στο ποσοστό των νοικοκυριών με τουλάχιστον έναν σύζυγο να απασχολείται επικερδώς σε δραστηριότητες εκτός της γεωργίας ως κύρια απασχόλησή του. Σε γενικές γραμμές, υπάρχει μια αρνητική σχέση ανάμεσα στο μέγεθος ενός αγροκτήματος και στην ύπαρξη μιας άλλης επικερδούς δραστηριότητας εκτός του αγροκτήματος. Επομένως, η πολλαπλή δραστηριότητα συνδέεται με διαφορετικές στρατηγικές επιβίωσης και αναπαραγωγής του αγροτικού νοικοκυριού, ανάλογα με το μέγεθος του αγροκτήματος (Kasimis, 1988). Η πολλαπλή δραστηριότητα πρέπει να θεωρείται ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος, στην περίπτωση των μικρών αγροκτημάτων, ενώ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως επιλογή ή προνόμιο στην περίπτωση των μεγάλων αγροκτημάτων τα οποία υποβάλλονται σε μια διαδικασία συσσώρευσης/επέκτασης (Efstratoglou-Todoulou, 1990).

Η τυπολογία έχει κατασκευαστεί χρησιμοποιώντας τον μέσο όρο ανά τάξη μεγέθους της τιμής κάθε μεταβλητής. Ως εκ τούτου, γίνεται προσπάθεια παρακάτω, να τονιστούν οι υπάρχουσες δυνατότητες και τάσεις μεταξύ των διαφόρων τύπων αγροκτημάτων.

3.4.5 Τύπος I - Αγροκτήματα διαβίωσης

Αυτός ο τύπος περιλαμβάνει όλες τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με μέγεθος λιγότερο από 1 εκτάριο, σε όλους τους νομούς. Η μισθωμένη γη και η εκμηχάνιση σε αυτά τα αγροκτήματα είναι αρκετά χαμηλά. Τα μέλη του νοικοκυριού απασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με την αγροτική εργασία, ενώ περισσότερο από το ένα τρίτο αυτών των νοικοκυριών δήλωσαν ότι έχουν ως κύρια απασχόλησή τους μία επικερδή δραστηριότητα εκτός του αγροκτήματος. Αυτά τα οικογενειακά αγροκτήματα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως

«οριακά»'. Η γεωργική δραστηριότητα σε αυτές τις εκμεταλλεύσεις γίνεται είτε για λόγους αυτο-κατανάλωσης (στην περίπτωση των προϊόντων όπως το ελαιόλαδο) ή στον βαθμό που χρησιμοποιείται για την ποσόστωση (στην περίπτωση προϊόντων, όπως ο καπνός και το σκληρό σιτάρι) από το αγροτικό νοικοκυριό . Σε κάθε περίπτωση, τα νοικοκυριά αυτά θα μπορούσαν να συνδέονται με το μοντέλο του αγροκτήματος «επιβίωσης», είτε ως νοικοκυριά που περνούν από μια διαδικασία ενασχόλησης με την γεωργία, είτε ως νοικοκυριά που αναμένεται να ακολουθήσει μια παρόμοια διαδικασία στο εγγύς μέλλον (Oostindie 2015).

3.4.6 Τύπος II – Αγροκτήματα επιβίωσης

Αυτό το είδος των αγροκτημάτων έχει βρεθεί σε ένα ευρύ φάσμα κατηγοριών μεγέθους αγροκτημάτων που κυμαίνονται από 1-5 έως 20-50 εκτάρια. Αυτός ο τύπος χαρακτηρίζει αγροκτήματα μεγέθους 1-5 και 5-10 εκτάρια, ενώ χαρακτηρίζει επίσης ένα σημαντικό μέρος των αγροκτημάτων μεταξύ 10-20 εκταρίων και μπορεί ακόμη και να υπάρχουν και αγροκτήματα μεγέθους 20-50 εκταρίων. Η παραγωγή για λογαριασμό των νοικοκυριών αυτών γίνεται με δύο τρόπους. Στην πρώτη περίπτωση, τα αγροτικά νοικοκυριά χαρακτηρίζονται από σχετικά υψηλό βαθμό μισθωμένης γης και εκμηχάνισης, περιορισμένη χρήση μισθωτής εργασίας, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό από αυτά αφορά σε αγροκτήματα με μερική απασχόληση. Αυτά τα αγροτικά νοικοκυριά επιδιώκουν την επιβίωσή τους μέσα από τον συνδυασμό εσόδων που προέρχονται από την γεωργία και από πολλαπλές δραστηριότητες. Στην δεύτερη περίπτωση, τα αγροτικά νοικοκυριά χαρακτηρίζονται από πολύ υψηλά επίπεδα εκμηχάνισης και μισθωμένης γης, ενώ κάνουν περιορισμένη χρήση μισθωτής εργασίας. Ένα σημαντικό ποσοστό των αγροκτημάτων στην κατηγορία αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγροκτήματα μερικής απασχόλησης. Αυτά τα αγροτικά νοικοκυριά ασκούν την γεωργική δραστηριότητα ως κύρια

απασχόληση και αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων τους. Και στις δύο περιπτώσεις, η γεωργία εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό εισόδημα και πηγή απασχόλησης (Oostindie 2015).

Στη συνέχεια πρόκειται να αναλυθούν τα αγροκτήματα παραγωγής

3.4.7 Τύπος III – Αγροκτήματα παραγωγής

Αυτός ο τύπος αγροκτημάτων έχει επίσης παρατηρηθεί σε ένα ευρύ φάσμα κατηγοριών μεγέθους εκμετάλλευσης που κυμαίνονται μεταξύ 10 και άνω των 50 εκταρίων. Αυτός ο τύπος αναφέρεται σε μεγάλης κλίμακας, δυναμικές εκμεταλλεύσεις που θα μπορούσαν να συνδέονται με ένα μοντέλο αγροκτήματος παραγωγής. Εδώ, πάλι δύο κατηγορίες αγροκτημάτων μπορούν να διακριθούν. Από την μία πλευρά, τα μεγάλης κλίμακας οικογενειακά αγροκτήματα που χαρακτηρίζονται από υψηλότερα ποσοστά εκμηχάνισης, μισθωμένης γης και χρήσης μισθωτής εργασίας. Το ποσοστό των αγροκτημάτων μερικής απασχόλησης σε αυτήν την κατηγορία είναι πολύ χαμηλό. Στην περίπτωση αυτή, τα αγροτικά νοικοκυριά αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό της γεωργικής εκμετάλλευσης, προκειμένου να διατηρήσουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος και τα μέλη του αγροτικού νοικοκυριού παρέχουν πλήρη απασχόληση στο αγρόκτημα. Από την άλλη πλευρά, τα μεγάλης κλίμακας, επιχειρηματικά αγροκτήματα χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά εκμηχάνισης, μισθωμένης γη και μισθωτή εργασία. Επίσης, το ποσοστό των αγροκτημάτων με μερική απασχόληση είναι αρκετά υψηλό σε αυτήν την κατηγορία. Σε αυτήν την περίπτωση, η ύπαρξη μιας άλλης επικερδούς δραστηριότητας σχετίζεται με μια διαδικασία συσσώρευσης/επέκτασης της γεωργικής εκμετάλλευσης (Oostindie 2015).

Το αγρόκτημα διαβίωσης έχει βρεθεί ότι σχετίζεται σε μεγάλο αριθμό με τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε όλες τις περιοχές. Κατά μέσο όρο, τα τύπου I

αγροκτήματα αντιπροσωπεύουν το 17% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε όλες τις περιοχές. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό των αγροκτημάτων τύπου III κατά μέσο όρο είναι 7% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε όλες τις περιοχές. Και οι δύο τύποι, ωστόσο, αφορούν σε υψηλότερα ποσοστά του συνολικού αριθμού των αγροκτημάτων στην περίπτωση ορισμένων περιοχών. Ένα σημαντικό μέρος αυτών των αποκλίσεων μπορεί να αποδοθεί στην γεωμορφολογία των συγκεκριμένων περιοχών. Για ορισμένους νομούς θα πρέπει να σημειωθεί μια τάση προς συγκέντρωση της γης και διεύρυνση του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, αλλά δεν μπορούν να συναχθούν περαιτέρω συμπεράσματα από αυτήν την παρατήρηση σχετικά με το μοντέλο γεωργικής ανάπτυξης (Moissidis, 1993).

Εκτός από αυτούς τους δύο πόλους, η συντριπτική πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων χαρακτηρίζονται ως επιβίωσης (τύπου II) και συγκεντρώνουν περισσότερο από τα δύο τρίτα του συνολικού αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε όλες τις περιοχές. Η ποικιλομορφία όσον αφορά στην δομή των εκμεταλλεύσεων αυτών σχετίζεται με την κινητοποίηση των διαφόρων πόρων, ανάλογα με την διαθεσιμότητα τους, στην συντήρηση του συνόλου του εισοδήματος του αγροτικού νοικοκυριού από την γεωργία.

Η υιοθέτηση εναλλακτικών πρακτικών παραγωγής ως συνειδητή στρατηγική προσαρμογής, προκειμένου να διατηρηθεί το συνολικό οικογενειακό εισόδημα φαίνεται να αναφέρεται κατά κύριο λόγο στο μοντέλο του αγροκτήματος επιβίωσης και πολύ λιγότερο στα αγροκτήματα διαβίωσης ή παραγωγής, όπως ορίζονται εδώ. Τα αγροκτήματα διαβίωσης ή αυτοκατανάλωσης επηρεάζονται ελάχιστα από τα μέτρα αγροτικής πολιτικής, ενώ η περιορισμένη σύνδεσή τους με τις αγορές δεν μπορεί να καθορίσει πραγματικά την διαδικασία παραγωγής τους ή το ποσό του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος. Κατά συνέπεια, οι στρατηγικές επιβίωσης σε αυτό το είδος των νοικοκυριών διαμορφώνονται ασχέτως του εξωτερικού οικονομικού

περιβάλλοντος και όχι λόγω αυτού. Οι πρακτικές παραγωγής τους αφορούν σχεδόν στην ενασχόληση με την γεωργία από χόμπι ή λόγω συνταξιοδότησης.

Η κατοχή περιορισμένων φυσικών πόρων και δεδομένης της σημασίας της εργασίας εκτός του αγροκτήματος σε όρους απασχόλησης και εισοδήματος, τα νοικοκυριά αυτά δεν αποτελούν αγροκτήματα που δυνητικά θα υιοθετούσαν άλλη καλλιέργεια με την έννοια της προσαρμογής ολόκληρης της σχέσης τους με τη γεωργία. Αυτό μπορεί να ισχύει ακόμα και σε σχέση με τα συστήματα ενισχύσεων και επιδοτήσεων που έχουν βρεθεί ότι αποτελούν σημαντικά κίνητρα για την υιοθέτηση εναλλακτικών γεωργικών δραστηριοτήτων (Bruckmeier et al., 1994; Fisher, 1989).

Τα αγροτικά νοικοκυριά τύπου παραγωγής από την άλλη, λειτουργούν καλύτερα προικισμένα αγροκτήματα και φαίνεται να έχουν την δυνατότητα επιλογής όσον αφορά στην διαδικασία προσαρμογής τους. Έχουν την ιδιοκτησία και τον έλεγχο των μεγάλων εκμεταλλεύσεων και δεσμεύουν εργασία και κεφάλαια σε βάση πλήρους απασχόλησης. Θα μπορούσε να υποθεθεί ότι τα αγροκτήματα αυτά μπορούν να αντέξουν το κόστος της προσαρμογής που σχετίζεται με την αλλαγή προς λιγότερο εντατικές τεχνικές παραγωγής στηριζόμενα είτε σε δικά τους κεφάλαια ή σε καλύτερη πρόσβασή τους σε πιστώσεις. Σύμφωνα με τον Fisher (1989), ωστόσο, η ποσότητα του κεφαλαίου που ασχολείται με τις τρέχουσες πρακτικές και τεχνικές παραγωγής συνιστά έναν περιορισμό στην υιοθέτηση των εναλλακτικών πρακτικών. Πράγματι, ο προσανατολισμός των στόχων αυτών των αγροτικών νοικοκυριών εστιάζεται προς την αύξηση των κερδών, έτσι ώστε η υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων να είναι περιορισμένη εάν δεν έχουν κίνητρα για μεγαλύτερο κέρδος για να το πράξουν. Αυτό συμπίπτει με το επιχείρημα ότι το αγροτικό νοικοκυριό τύπου παραγωγής μπορεί να αντιμετωπίσει καλύτερα τον αυξανόμενο ανταγωνισμό που χαρακτηρίζει την οικονομία της αγοράς.

Σύμφωνα με τους Barlas et al. (2000), τα αγροκτήματα αυτά είναι πιο πιθανό να ακολουθήσουν στρατηγικές, όπως μείωση του κόστους παραγωγής ή/και αύξηση της παραγωγικότητας, καθώς τα περισσότερα από αυτά βρίσκονται στον λεγόμενο «τεχνολογικό διάδρομο».

Τα αγροτικά νοικοκυριά τύπου επιβίωσης καλούνται να προσαρμόσουν τις συμβατικές πρακτικές παραγωγής τους, αλλά περιορίζονται στο να ακολουθήσουν μια πορεία ανάπτυξης της γεωργικής εκμετάλλευσης, όπως στις περιπτώσεις εκμεταλλεύσεων πολλαπλής δραστηριότητας εκτός αγροκτήματος ή βιομηχανικού τύπου. Αυτά τα αγροκτήματα είναι πιο ευάλωτα στις αλλαγές στην αγροτική πολιτική, δεδομένου ότι αντιμετωπίζουν την απειλή του μειωμένου συνολικού οικογενειακού εισοδήματος. Σε αντίθεση με τα αγροτικά νοικοκυριά τύπου παραγωγής που αντιμετωπίζουν μείωση των κερδών, τα αγροκτήματα αυτά αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο να μην είναι σε θέση να υποστηρίξουν τις ανάγκες του αγροτικού νοικοκυριού. Οι περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης εκτός της γεωργίας από την άλλη πλευρά, σηματοδοτούν ένα δυσμενές εξωτερικό περιβάλλον που δεν προσφέρει εναλλακτική απασχόληση και δραστηριότητες παραγωγής εισοδήματος.

Τέλος, η περιορισμένη παραγωγή σημαίνει αγροκτήματα τύπου επιβίωσης τα οποία κάνουν την βιομηχανική γεωργία να αποτελεί μία επικίνδυνη πορεία ανάπτυξης της αγροτικής δραστηριότητας.

Η προσαρμογή με την μορφή της υιοθέτησης μιας εναλλακτικής αγροτικής δραστηριότητας φαίνεται να αποτελεί μία πολλά υποσχόμενη επιλογή δίνοντας στα αγροκτήματα τύπου επιβίωσης την δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τους πόρους τους με καινοτόμο τρόπο ο οποίος συνδέεται με ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα «βιώσιμου εκσυγχρονισμού» (Marsden, 1998). Σύμφωνα με τον Marsden (1998), ο βιώσιμος εκσυγχρονισμός περιλαμβάνει μη συμβατικές μορφές γεωργίας με στόχο την αύξηση του προσανατολισμού του αγροτικού χώρου στην κατανάλωση.

Το σημερινό θεσμικό, πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον ως εκ τούτου, προτρέπει τα αγροκτήματα να προσαρμόσουν την σχέση τους με την γεωργία. Τα αγροτικά νοικοκυριά **τύπου επιβίωσης**, τα οποία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις επιδοτήσεις και από το εισόδημα εκτός της γεωργίας προκειμένου να διασφαλιστεί η επιβίωσή τους, δεν μπορούν να αντέξουν το κόστος που συνδέεται με την υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων παραγωγής. Ο κίνδυνος που εμπλέκονται σε μια τέτοια απόφαση αποτελεί έναν σημαντικό περιοριστικό παράγοντα. Όπως φαίνεται από τους Dimara και Skuras (1999), είναι σημαντικό να δημιουργηθούν τα μέσα γεωργικής ανάπτυξης που θα στοχεύουν στην μείωση των κινδύνων από την υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων γεωργικής εκμετάλλευσης στις περιθωριακές περιοχές της Ελλάδας. Εν απουσία ενός ενθαρρυντικού και υποστηρικτικού πλαισίου γεωργικής πολιτικής, αυτά τα αγροτικά νοικοκυριά είναι απίθανο να αναλάβουν δράση ανεξάρτητα από το πώς μπορεί να ενθαρρυνθούν από οικονομικούς, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς ή ιδεολογικούς λόγους. Η σημασία αυτών των παραγόντων έχει αναγνωριστεί από μια σειρά μελετών (Svensson, 1991; Willer και Gillmor, 1992; Lockeretz και Madden, 1987; Milder κ.ά., 1991).

Παρόλα αυτά, έχει υποστηριχθεί ότι οι παράγοντες αυτοί βρίσκονται πίσω από τις επιλογές των μεθόδων καλλιέργειας των αγροτών, επιλογές που γίνονται δεδομένων των μέτρων πολιτικής για την τεχνολογία και την οικονομία (Fairweather, 1999).

3.5 Οικονομικές Επιδράσεις της Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας

Η κατασκευή της τυπολογίας έχει υλοποιηθεί μέσα από δύο στάδια. Πρώτον, μέσα από ένα ομοιογενές σύνολο των αγροτικών περιοχών και στην συνέχεια κατασκευάστηκε μία τυπολογία για τα αγροκτήματα με βάση έναν δείκτη που δημιουργήθηκε από έναν αριθμό επεξηγηματικών μεταβλητών. Οι

επιλεγμένες περιοχές σχηματίζουν ένα ομοιογενές σύνολο περιοχών, με την έννοια ότι όλες χαρακτηρίζονται από μη-μικτή, κυρίως αγροτική οικονομία που εξαρτάται από την παραγωγή συμβατικών, επιδοτούμενων σε μεγάλο βαθμό, γεωργικών προϊόντων, όπως ο καπνός, το βαμβάκι, το ελαιόλαδο κλπ. Πιο συγκεκριμένα, 14 από τον συνολικό αριθμό των 51 ελληνικών νομών επελέγησαν, στους οποίους η γεωργία αντιπροσωπεύει περισσότερο από το ένα τρίτο του συνολικού ΑΕΠ, ενώ εκεί απασχολούνται περισσότερο από το ένα τρίτο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Οι ευκαιρίες απασχόλησης εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι περιορισμένες στην περίπτωση των περιοχών που υστερούν στην ανάπτυξη του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα της οικονομίας, επομένως, δεν είναι σε θέση να απορροφήσουν την περίσσεια του εργατικού δυναμικού που σήμερα υποαπασχολείται στην γεωργία (Glitsos, 1988). Κατά συνέπεια, η ανάγκη για διαφοροποίηση της γεωργικής εκμετάλλευσης θα είναι πιο επείγουσα για τα αγροκτήματα σε αυτούς τους τομείς. Επιπλέον, περισσότερο από το ένα τρίτο του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων σε όλους τους νομούς απασχολείται σε μεγάλο βαθμό με την παραγωγή επιδοτούμενων γεωργικών προϊόντων, η παραγωγή των οποίων θα περιοριστεί σημαντικά στο εγγύς μέλλον. Οι αποφάσεις της Ατζέντας 2000 για τις δαπάνες του ΚΓΠ θα επηρεάσουν σημαντικά την γεωργική δραστηριότητα (από την άποψη της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης) σε αυτές τις περιοχές (Daouli και Daskaloroulou, 1998), ενισχύοντας έτσι την ανάγκη για την υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων παραγωγής ή/και απασχόλησης στο αγρόκτημα.

Τέσσερις μεταβλητές έχουν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή της τυπολογίας: μισθωμένη γη, εκμηχάνιση, μισθωτή εργασία και απασχόληση εκτός του αγροκτήματος. Τα στοιχεία για τις μεταβλητές αυτές παρέχονται από την Έρευνα σχετικά με τις δομές της γεωργίας που διεξήγαγε η Εθνική

Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας το 1993. Αυτές οι μεταβλητές, μεταξύ άλλων, αναφέρονται ως σημαντικές για την επεξήγηση των επιλογών των προτύπων παραγωγής των αγροτών σε μια σειρά από σχετικές μελέτες (Just και Zilberman, 1983; Goodwin και Schroeder, 1994; Kimhi, 1994; Feder, 1980). Επίσης, αυτές οι μεταβλητές αντιπροσωπεύουν μερικούς από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν την δομή και την επιλογή των προτύπων παραγωγής των αγροτικών νοικοκυριών στην Ελλάδα (Damianos και Skuras, 1996a).

Κάθε μία από αυτές τις μεταβλητές κυμαίνεται μεταξύ χαμηλής, μέσης και υψηλής, λαμβάνοντας μία τιμή δείκτη -1, 0 και 1, αντίστοιχα. Τα αντίστοιχα όρια για κάθε μεταβλητή είναι: κάτω από το 25%, μεταξύ 25 και 50% και πάνω από 50% για την μισθωμένη γη και την εκμηχάνιση, κάτω από 0,05, μεταξύ 0,05 και 0,5 και πάνω από το 0,5 για την μισθωτή εργασία και κάτω από 15%, μεταξύ 15 και 33% και πάνω από 33% για την πολλαπλή δραστηριότητα. Χρησιμοποιήθηκαν έξι τάξεις μεγέθους της καλλιεργούμενης γης ανά νομό για να προσδιοριστεί το πώς αυτοί οι παράγοντες μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με το μέγεθος. Πιο συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί έξι τάξεις μεγεθών της καλλιεργούμενης γης ανά νομό που κυμαίνονται μεταξύ, 0,1<1 ha, 1<5 ha, 5<10 ha, 10<20 ha, 20<50 ha και > 50 ha, για την κατασκευή της τυπολογίας σύμφωνα με:

3.6 Περιβαλλοντικές Επιδράσεις Βιολογικής και Ολοκληρωμένης Γεωργίας

Σύμφωνα με τους Barber et al. (2009) μελετήθηκε πως η συμμετοχή των προϊόντων, η περιβαλλοντική συμμετοχή, η γνώση, και η στάση επηρεάζουν την απόφαση της αγοράς.

Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της *eco-φιλικής* διάθεσης και προθυμίας να αγοράσουν φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα γεγονός που υποδηλώνει ότι

οι ερωτηθέντες με ισχυρές φιλικές προς το περιβάλλον συμπεριφορές θα εξετάσουν την αγορά βιολογικών (Atkin, et al., 2012).

Το 1996, ο τομέας των βιολογικών παραγωγών στην Ελλάδα αντιπροσώπευε το 0,15% των χρησιμοποιούμενων γεωργικών εκτάσεων που ήταν το χαμηλότερο στην Ευρώπη. Ωστόσο, από τότε έχει σημειώσει ένα μέσο ρυθμό ανάπτυξης 50% ετησίως, το υψηλότερο στην Ευρώπη (Παρασκευόπουλος, 2006). Στην Ελλάδα τα οικονομικά στοιχεία λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων έχουν να καταγραφούν από το 2010, που ανέρχονταν σε 60 εκατ. ευρώ. Το μέγεθος των αγορών αυτών φανερώνει πως διαθέτουν τους πιο πιστούς καταναλωτές βιολογικών προϊόντων που τα επόμενα χρόνια θα αναζητήσουν νέα προϊόντα (Υραιθρος, 2018).

Η Ελλάδα εξαγεί κατά βάση οργανικά φρούτα και ελιές / ελαιόλαδο οι εξαγωγές των οποίων οργανικών προϊόντων σε σχέση με τα συμβατικά προϊόντα στο διάστημα 1997-1998 ήταν 30-50% για τα λαχανικά, 10-20% για τα σιτηρά, 20-50% για φρούτα, 15-50% για τις ελιές / ελαιόλαδο, και 10-25% για το κρασί. Η εφαρμογή του συστήματος ΠΟΠ οδηγεί στη λήψη μέτρων για τη προστασία του περιβάλλοντος (Παρασκευόπουλος, 2006). Η Ελλάδα, δυστυχώς, ανήκει στις χώρες που έχει να ανανεώσει τα οικονομικά στοιχεία λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων από το 2010, όταν οι πωλήσεις ήταν 60 εκατ. ευρώ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούμε να αναγνωρίσουμε με βάση τα επίσημα στοιχεία αν υπάρχει αύξηση των πωλήσεων βιολογικών προϊόντων στη χώρα (Υραιθρος, 2018).

Οι δέκα μεγαλύτερες αγορές βιολογικών προϊόντων (δισ. ευρώ) στην Ευρώπη

	2015	2014
Γερμανία	8,6	7,9
Γαλλία	5,5	4,8
Ηνωμένο Βασίλειο	2,6	2,3
Ιταλία	2,3	2,1
Ελβετία	2,1	1,8
Σουηδία	1,7	1,4
Ισπανία	1,4	0,998
Δανία	1	0,912
Ολλανδία	1	0,965
Αυστρία	1	1
Ελλάδα	0,06*	0,06*

*στοιχεία 2010

Πηγή: <http://www.yraithros.gr/viologiki-gewrgia-h-thesi-tis-elladas-ston-pagkosmio-xarti/>

Οι δέκα χώρες με τις μεγαλύτερες εκτάσεις (εκατ. στρέμματα) στην Ευρώπη

	2015	2014
Ισπανία	19	17
Ιταλία	14	13
Γαλλία	13	11
Γερμανία	10	10
Πολωνία	5	6
Αυστρία	5	5
Σουηδία	5	5
Ηνωμένο Βασίλειο	4	5
Τουρκία	4	4
Τσεχία	4	4
Ελλάδα	4	3

Πηγή: <http://www.yraithros.gr/viologiki-gewrgia-h-thesi-tis-elladas-ston-pagkosmio-xarti/>

3.7 Συμπέρασμα

Ολοκληρώνοντας και κατόπιν της ανάλυσης των χαρακτηριστικών των παραγωγών και των εκμεταλλεύσεων, αλλά και των παραγόντων υιοθέτησης της βιολογικής και ολοκληρωμένης γεωργίας όπως επίσης και κατόπιν μελέτης της στάσης των παραγωγών απέναντι στις Εναλλακτικές μορφές γεωργίας καταλήγουμε στο ότι συζητιέται σε ποιον βαθμό τα ευρήματα που προκύπτουν από την θεωρία και την έρευνα είναι αντιπροσωπευτικά των δυνατοτήτων της οργανικής και της συμβατικής γεωργίας, ποιοι παράγοντες είναι σημαντικοί στην ανάπτυξη της βιολογικής παραγωγής από το επίπεδο των καλλιεργειών στο σύστημα καλλιέργειας αγροκτήματος, και σε ποιον βαθμό υπάρχει περιθώριο για βελτίωση τόσο των βιολογικών, όσο και των συμβατικών αποδόσεων.

Μέσα από τα συμπεράσματα υπάρχει συσχετισμός με τα ερευνητικά ερωτήματα μιας και τονίζεται η υιοθέτηση εναλλακτικών επιχειρήσεων αγροτικής εκμετάλλευσης με την αναζωογόνηση των μέσων παραγωγής προς νέες κατευθύνσεις, η οποία αποτελεί μία πολλά υποσχόμενη πορεία στην γεωργική ανάπτυξη των περιοχών αυτών. Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι ο προσδιορισμός των αγροτών που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν εναλλακτικές μορφές γεωργίας.

Κεφάλαιο 4^ο Ιστορική Αναδρομή

4.1 Οι εναλλακτικές καλλιέργειες στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας

Στο νομό Πέλλας, με βάση τα στοιχεία της έρευνας πεδίου του Παρατηρητηρίου Απασχόλησης ΠΑΕΠ που πραγματοποιήθηκε το 2008 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα επιχειρήσεων όλης της χώρας, δραστηριοποιούνται 8.666 ιδιωτικές εταιρίες (ΠΑΕΠ 2008).

Τα πορίσματα για το νομό προκύπτουν από δείγμα 60 εταιριών. Η πλειοψηφία (88,14%) έχει ετήσιο τζίρο πιο λίγο από 0,15 εκατομμύρια € και το 46,27% των ιδιωτικών επιχειρήσεων απασχολεί ένα μόνο άτομο.

Κλαδική διάρθρωση των ιδιωτικών επιχειρήσεων του νομού Πέλλας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό
Γεωργία, κτηνοτροφία	332	3,83%
Ορυχεία και λατομεία	7	0,08%
Μεταποιητικές βιομηχανίες	1.135	13,09%
Κατασκευές	336	3,87%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων	5.194	59,93%
Ξενοδοχεία, εστιατόρια	996	11,49%
Μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνίες	334	3,85%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα	332	3,83%
Σύνολο	8.666	100%

Πηγή: Έρευνα πεδίου ΠΑΕΠ 2008

Στις 8.666 ιδιωτικές εταιρίες εργάζονται 23.292 άτομα εκ των οποίων 71,0% είναι άνδρες και 29,0% γυναίκες. Το 87,5% των απασχολουμένων έχουν ελληνική υπηκοότητα και το 12,5% άλλη υπηκοότητα.

Διάρθρωση της απασχόλησης των ιδιωτικών επιχειρήσεων στο νομό Πέλλας κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (ΠΑΕΠ 2008).

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Αριθμός εργαζομένων	Ποσοστό
Γεωργία, κτηνοτροφία	2.989	12,83%
Ορυχεία και λατομεία	221	0,94%
Μεταποιητικές βιομηχανίες	3.616	15,52%
Κατασκευές	542	2,32%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων	11.727	50,34%
Ξενοδοχεία, εστιατόρια	2.989	12,83%
Μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνίες	878	3,76%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα	332	1,42%
Σύνολο	23.292	100%

Πηγή: Έρευνα πεδίου ΠΑΕΠ 2008

Στο σύνολο των επιχειρήσεων εμφανίζεται υψηλότερος δυναμισμός συγκριτικά με το μέσο όρο της χώρας. Ο μόνος κλάδος που εμφανίζεται λιγότερο δυναμικός στο νομό Πέλλας είναι ο κλάδος των μεταφορών.

4.3 Οι εναλλακτικές καλλιέργειες στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας

Η υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας εξαρτάται από την επιλογή των στρατηγικών επιβίωσης των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και συχνά δυσμενές κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (Vail, 1982; Djurfeldt και Waldenstrom, 1999).

Καθορίζονται οι ιδανικές μορφές των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση συγκεκριμένους ορισμούς των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, δηλαδή, τα χαρακτηριστικά τόσο του αγροτικού νοικοκυριού, όσο και της μονάδας γεωργική παραγωγή. Ο στόχος είναι να προσφερθεί μία πλήρης κατανόηση και μία σφαιρική κατηγοριοποίηση είτε της οικονομικής συμπεριφοράς των γεωργών ή των αξιών και στάσεών τους σε σχέση με τις οικονομικές τους λειτουργίες (Hobbs et al., 1964) ή ο προσανατολισμός τους ως προς τον στόχο. Ως εκ τούτου, ανάλογα με τον τρόπο και την έκταση της ανάπτυξής τους, χρησιμοποιούνται οι ιδανικοί τύποι για την κατανόηση των διαδικασιών και στρατηγικών ανάπτυξης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η πολυπλοκότητα των εμπειρικών ευρημάτων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους διαφορετικούς λειτουργικούς ορισμούς της ίδιας της αγροτικής οικογένειας. Αυτό πηγάζει από την ανάγκη να απεικονιστούν καλύτερα τα διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά, πολιτιστικά, περιβαλλοντικά, πολιτικά και θεσμικά πλαίσια. Επιπλέον, δεδομένου ενός συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου, οι διαφορετικοί ορισμοί των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων δίδονται προκειμένου να υποτεθεί εμμέσως ότι υπάρχουν διαφορετικά πρότυπα οικογενειακής αγροτικής παραγωγής και

αναπαραγωγής (Gasson και Errington, 1993; Djurfeldt, 1996). Στην περίπτωση της Ελλάδας, η γη και η εργασία θεωρούνται εξ ορισμού ως τα πιο σημαντικά στοιχεία του όρου. Σύμφωνα με την άποψη της πολιτικής οικονομίας, οι Kasimis και Papadopoulos (1997, σ. 211), ορίζουν το οικογενειακό αγρόκτημα ως «την μορφή της παραγωγής στην οποία η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και η εργατική δύναμη συνυπάρχουν στην ίδια μονάδα παραγωγής, χωρίς κάποιον διακριτό διαχωρισμό μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, με τα μέλη της οικογένειας συχνά να προσφέρουν το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας που είναι αναγκαίο για την γεωργική παραγωγή».

Σύμφωνα με τους Kasimis και Papadopoulos (1997) υπάρχουν τρία αγροτικά μοντέλα. Προσδιόρισαν ως «διαβίωσης» την περίπτωση κατά την οποία τα νοικοκυριά ασχολούνται με την γεωργία ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος και πιο συχνά για λόγους αυτο-κατανάλωσης. Στην δεύτερη περίπτωση, τα αγροτικά νοικοκυριά «επιβίωσης» αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό της γεωργικής εκμετάλλευσης ως μέσο διατήρησης του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος. Η γεωργία είναι η κύρια δραστηριότητα παραγωγής εισοδήματος και απασχόλησης η οποία υποστηρίζει τόσο την οικονομική, όσο και την κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού νοικοκυριού. Με άλλα λόγια, τα νοικοκυριά αυτά στοχεύουν στην αναπαραγωγή τόσο του αγροκτήματος, όσο και της οικογένειας. Στην τρίτη περίπτωση, προσδιορίζουν ως «παραγωγικά» τα αγροτικά νοικοκυριά, για τα οποία η διατήρηση της πλήρους απασχόλησης στην γεωργική εκμετάλλευση και ένα συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος εξαρτάται από την επέκταση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την αποτελεσματική προσαρμογή στο μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον και στις μεταβολές της αγοράς (Oostindie 2015).

Όπως και στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, η συνεχιζόμενη διαδικασία της γεωργικής αναδιάρθρωσης στην Ελλάδα αναμένεται να προκαλέσει μια σειρά από αντιδράσεις από τα οικογενειακά αγροκτήματα. Η

προσαρμογή με την μορφή της εναλλακτικής, αντισυμβατικής γεωργικής πρακτικής θα μπορούσε να είναι κατάλληλη για τα διάφορα είδη των αγροτικών νοικοκυριών δεδομένης της σημασίας του αγροτικού εισοδήματος στο συνολικό εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών. Αυτό το είδος της προσαρμογής σχετίζονται με την εσωτερική δυναμική του αγροκτήματος και όχι απαραίτητα με τα φυσικά χαρακτηριστικά του (Damianos και Skuras, 1996a).

Σύμφωνα με τους Padel και Lampkin (1994), τα κίνητρα που διέπουν μια τέτοια διαδικασία προσαρμογής συνήθως σχετίζονται με το αγρόκτημα ή είναι προσωπικά. Η σημασία του κάθε συνόλου παραγόντων ή μεταβλητών περιλαμβάνει και την διαδικασία λήψης αποφάσεων του αγροτικού νοικοκυριού. Ο Gladwin (1989) συμπεριέλαβε τα στοιχεία αυτά σε ένα δέντρο απόφασης με σκοπό να αναδείξει τους λόγους και τους περιορισμούς στην απόφαση των αγροτών να αλλάξουν τις πρακτικές παραγωγής τους.

Οι διαδρομές ανάπτυξης των γεωργικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν την συνέχιση της γεωργικής δραστηριότητας ως την κύρια πηγή εισοδήματος περιλαμβάνουν τα συμβατικά, εναλλακτικά, εκτός αγροκτήματος και πολλαπλής δραστηριότητας και τα βιομηχανικά αγροτικά νοικοκυριά (Damianos και Skuras, 1996a). Η μελέτη αυτή στοχεύει στην κατασκευή μιας ιδανικής τυπολογίας, η οποία χρησιμοποιείται για να τονίσει το πλαίσιο των κινήτρων και μέσων καθώς και τους περιορισμούς κατά την υιοθέτηση μιας εναλλακτικής γεωργικής δραστηριότητας. Η προσαρμογή με την μορφή της υιοθέτησης μιας εναλλακτικής αγροτικής δραστηριότητας θεωρείται ως μία πιθανή πορεία ανάπτυξης των γεωργικών δραστηριοτήτων.

4.4 Συμπέρασμα

Τα εμπειρικά ευρήματα στο πλαίσιο αυτού του πεδίου ανάλυσης μπορεί να αποτύχουν να συσχετίσουν αυτούς που υιοθετούν εναλλακτικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις με έναν συγκεκριμένο τύπο στρατηγικής αναπαραγωγής των

αγροτικών νοικοκυριών. Σε πολλές περιπτώσεις, τα χαρακτηριστικά, συμπεριφορές και οι στρατηγικές του αγροτικού νοικοκυριού εξυπηρετούν περισσότερους από έναν στόχο. Έτσι, μπορεί να είναι δύσκολο για τους ερευνητές να διακρίνουν μεταξύ της υιοθέτησης μιας εναλλακτικής παραγωγικής δραστηριότητας και της προσαρμογής στις αλλαγές του εξωτερικού κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά τα αγροκτήματα «επιβίωσης» και «παραγωγή» είναι οι τύποι αγροκτημάτων που είναι πιθανότερο να αντιμετωπίσουν ένα δίλημμα προσαρμογής σε σχέση με τα αγροκτήματα «διαβίωσης». Τα αγροκτήματα «επιβίωσης» θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως πιθανά να υιοθετήσουν εναλλακτικές γεωργικές δραστηριότητες στις περιπτώσεις όπου η ικανότητα επιδίωξης μιας στρατηγικής εκσυγχρονισμού είναι επίσης περιορισμένη.

Μέσα από τα συμπεράσματα υπάρχει συσχετισμός με τα ερευνητικά ερωτήματα σε σχέση με το ότι στις αγροτικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης, το διαθέσιμο εισόδημα και οι δραστηριότητες δημιουργίας θέσεων απασχόλησης περιορίζονται. Οπότε η ενίσχυση στις αδυναμίες αυτές από κρατικούς μηχανισμούς κρίνεται απαραίτητη.

Κεφάλαιο 5° Μεθοδολογία της έρευνας

Η μεθοδολογία της εργασίας περιλαμβάνει την επεξεργασία πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων. Τα πρωτογενή δεδομένα έχουν συλλεχθεί, με τη βοήθεια ερωτηματολογίου προκειμένου να διερευνηθούν οι στόχοι της εργασίας και να διερευνηθεί η ισχύς των υποθέσεων που παρουσιάζονται στην κάτωθι ενότητα.

Η επιλογή της ποσοτικής έρευνας με τη συγκεκριμένη μέθοδο του ερωτηματολογίου, κρίνεται ως η πιο κατάλληλη για την συγκεκριμένη έρευνα γιατί θεωρείται άμεση και αξιόπιστη χωρίς τα αποτελέσματα των ερωτήσεων να καταγράφονται σύμφωνα με τις όποιες προκαταλήψεις του ερευνητή. Οι απαντήσεις δεν συσχετίζονται με κατεύθυνση του ερευνητή ώστε να υπάρχει επήρεια ή συμμετοχή στην συμπλήρωση των ερωτήσεων ή επηρεασμός ως προς την διεξαγωγή συμπερασμάτων. Το αποτέλεσμα είναι καθαρά αντικειμενικό και προέρχεται μόνο από τις συγκεκριμένες απαντήσεις. Τα ερευνητικά ερωτήματα απαντώνται μέσα από τις δοσμένες απαντήσεις των συμμετεχόντων. Επίσης οι στόχοι της έρευνας είναι παρατηρήσιμοι και μετρήσιμοι (Creswell, 2013). Η συλλογή των δευτερογενών δεδομένων βασίστηκε σε βιβλιογραφικές αναφορές, (επιστημονικές εργασίες σε άρθρα σε περιοδικά καθώς και διαδικτυακούς τόπους) και αφορούν θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες αναφορικά με το οικονομικό κόστος και τα περιβαλλοντικά οφέλη και κόστη των εναλλακτικών μορφών γεωργίας. Τα δευτερογενή δεδομένα συνέβαλαν στη συγγραφή του θεωρητικού μέρους της εργασίας που παρουσιάστηκε παραπάνω.

5.1 Σκοποί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα επιδιώκει:

α) να περιγράψει τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που υιοθετούν εναλλακτικές μορφές γεωργίας και πως αυτά τα χαρακτηριστικά επηρεάζουν τις εναλλακτικές μορφές γεωργίας.

β) να μελετήσει και να αναλύσει τα οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που υπάγονται στις εναλλακτικές μορφές γεωργίας

5.2 Υποθέσεις της έρευνας

Μια υπόθεση στην ευρύτερη έννοιά της θεωρείται μια “δοκιμαστική” διατύπωση, που δεν είναι γνωστή όσον αφορά στην εγκυρότητά της. Επομένως το νόημά της είναι αμφίβολο και για το λόγο αυτό χρειάζεται εξακρίβωση ώστε να επιβεβαιωθεί ή να απορριφθεί (Κυριαζόπουλος & Σαμαντά, 2011). Η διατύπωση μπορεί απλά να αναφέρεται σε ή να περιγράφει κάποιο φαινόμενο ή να καθορίζει κάποια σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων γεγονότων – φαινομένων (Creswell, 2013). Βάσει των σκοπών της παρούσης έρευνας οι υποθέσεις που εξετάζονται είναι οι εξής:

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αγροτών (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος, έτη ενασχόλησης με τη γεωργία, ετήσιο εισόδημα) επιδρούν στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών γεωργίας. Η παρούσα υπόθεση δημιουργήθηκε από τα ευρήματα των ερευνών των Vail (1982) και Djurfeldt και Waldenstrom (1999), βάσει των οποίων η υιοθέτηση εναλλακτικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Πέλλας εξαρτάται από την επιλογή των στρατηγικών επιβίωσης των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και συχνά δυσμενές κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.

Στην παραπάνω υπόθεση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά είναι οι ανεξάρτητες μεταβλητές ενώ το είδος της καλλιέργειας είναι οι εξαρτημένες. Η υπόθεση αυτή εξετάστηκε χρησιμοποιώντας τον στατιστικό έλεγχο chi square. Ο έλεγχος αυτός χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να ελέγξουμε σχέσεις μεταξύ κατηγορικών μεταβλητών.

5.3 Περιοχή έρευνας

Η επίτευξη των στόχων της παρούσας εργασίας βασίστηκε στην κατάρτιση ενός ερωτηματολογίου μέσω του οποίου διερευνήθηκαν οι στάσεις και οι απόψεις των αγροτών που ασχολούνται με εναλλακτικές μορφές γεωργίας. Ως περιοχή έρευνας επιλέχθηκε μία περιοχή του νομού Πέλλας και συγκεκριμένα ο πεδινός οικισμός Αμπελιών της ΠΕ Πέλλας με χαρακτηριστικό ότι υιοθετεί την Ολοκληρωμένη διαχείριση οπότε λαμβάνεται όλος ο εν λόγω πληθυσμός. Στον Πεδινό οικισμό των Αμπελιών ασχολούνται με την Ολοκληρωμένη Γεωργία 120 καλλιεργητές, στη βιολογική καλλιέργεια λαμβάνεται το σύνολο των γεωργών της ΠΕ Πέλλας ενώ για τους συμβατικούς καλλιεργητές θα ληφθεί από όλο τον πληθυσμό της περιοχής ένα δείγμα με απλή τυχαία δειγματοληψία

5.4 Κατάρτιση Ερωτηματολογίου

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα είναι γιατί επέλεξαν οι αγρότες των οικισμών αυτών να στραφούν προς τις εναλλακτικές μορφές γεωργίας και αν αυτή η στροφή επηρέασε ή μπορεί να επηρεάσει το μέλλον των περιοχών αυτών. Επίσης αν η καλλιέργεια με τις αρχές της ολοκληρωμένης παραγωγής ή της βιολογικής γεωργίας επηρέασαν την ανάπτυξη ή όχι των περιοχών αυτών και την συγκράτηση ή μη του αγροτικού πληθυσμού.

Για την διεξαγωγή της μελέτης διενεργήθηκε έρευνα στις περιοχές ενδιαφέροντος και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή της συνέντευξης μέσω ενός ερωτηματολογίου. Με το εργαλείο αυτό ο ερευνητής έχει την δυνατότητα, αρχίζοντας με κάποιες βασικές ερωτήσεις, να εμβαθύνει στη σκέψη ενός ατόμου, με στόχο να ακτινογραφήσει τη σκέψη του και να αποκαλύψει τις γνωστικές δομές του.

Σχεδιάστηκε ένα γενικό πλάνο ερωτήσεων κλειστού τύπου. Η επιλογή των κλειστών ερωτήσεων έγινε με κριτήριο ότι δεν απαιτούν μεγάλη

προσπάθεια εκ μέρους του ερωτώμενου για τη διατύπωση της απάντησης του και διευκολύνουν τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου καθώς μειώνουν τη χρονική διάρκεια του. Τέλος οι κλειστές ερωτήσεις κωδικοποιούνται εύκολα.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από επτά ενότητες. Η πρώτη ενότητα συλλέγει πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης και περιλαμβάνει έξι ερωτήσεις (1-6). Η δεύτερη ενότητα συλλέγει πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης και περιλαμβάνει έξι ερωτήσεις (7-12). Η τρίτη ενότητα συλλέγει πληροφορίες για το αν ο ερωτώμενος ανήκει στην ολοκληρωμένη ή στην βιολογική γεωργία και περιλαμβάνει οκτώ ερωτήσεις (13-20). Η τέταρτη ενότητα συμπληρώνετε μόνο αν ο ερωτώμενος ανήκει στην βιολογική γεωργία και περιλαμβάνει έξι ερωτήσεις (21-26). Η πέμπτη ενότητα συμπληρώνετε μόνο αν ο ερωτώμενος ανήκει στην ολοκληρωμένη γεωργία και περιλαμβάνει επτά ερωτήσεις (27-33). Η έκτη ενότητα συμπληρώνετε μόνο αν ο ερωτώμενος ανήκει στην συμβατική γεωργία και περιλαμβάνει τρεις ερωτήσεις (34-36). Τέλος η έβδομη ενότητα συλλέγει πληροφορίες για κοινωνικοδημογραφικά δεδομένα των ερωτώμενων και περιλαμβάνει εννιά ερωτήσεις (38-48).

5.5 Πληθυσμός –Δείγμα έρευνας

Τον πληθυσμό μιας έρευνας αποτελούν δυνητικά όλοι όσοι μπορούν να συμμετέχουν στην έρευνα. Στην παρούσα έρευνα τον πληθυσμό αποτελούν όλοι οι αγρότες του Νομού Πέλλας. Η δειγματοληψία αποτελεί βασικό στοιχείο μιας έρευνας. Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι δειγματοληψίας, οι οποίες μπορούν να καταλήξουν σε αντιπροσωπευτικό ή σε μη αντιπροσωπευτικό δείγμα. Στις τεχνικές που καταλήγουν σε αντιπροσωπευτικό δείγμα ανήκουν η απλή τυχαία δειγματοληψία, η δειγματοληψία κατά στρώματα, η δειγματοληψία κατά ομάδες. Στις τεχνικές που καταλήγουν σε μη αντιπροσωπευτικό δείγμα ανήκουν

η δειγματοληψία ποσοτώσεων, η βολική δειγματοληψία και η χιονοστιβάδα (Creswell, 2013).

Το δείγμα της έρευνας εξάγεται από το σύνολο του πληθυσμού της έρευνας. Στην παρούσα έρευνα από τον πληθυσμό στόχο με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας που αποτελεί την πιο έγκυρη και ακριβή μέθοδο δειγματοληψίας θα επιλεγθεί δείγμα 260 αγροτών του Νομού Πέλλας (100 παραγωγοί που υιοθετούν την συμβατική γεωργία οι οποίοι θα επιλεγθούν με απλή τυχαία δειγματοληψία, 120 παραγωγοί στον πεδινό οικισμό της Τ.Κ. Αμπελιών της ΠΕ Πέλλας οι οποίοι ασχολούνται με την Ολοκληρωμένη διαχείριση και το σύνολο των γεωργών της ΠΕ Πέλλας που ασχολούνται με την Βιολογική καλλιέργεια (42). Η απλή τυχαία δειγματοληψία είναι έγκυρη κι ακριβής γιατί δίνει ίσες πιθανότητες σε κάθε άτομο του πληθυσμού να συμπεριληφθεί στο δείγμα. Ως εκ τούτου η συγκεκριμένη μέθοδος καταλήγει σε αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού γεγονός που σημαίνει ότι τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να γενικευθούν στο σύνολο του πληθυσμού (Κυριαζόπουλος & Σαμαντά, 2011).

5.6 Συλλογή δεδομένων

Αρχικά θα γίνει πιλοτική έρευνα σε δείγμα 10 γεωργών ώστε να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα των ερωτήσεων και συνεπώς και του ίδιου του ερωτηματολογίου όπως και της επάρκειας και της καταλληλότητας των ερωτήσεων. Αφού συμπληρωθούν τα ερωτηματολόγια στη συνέχεια θα γίνουν οι απαραίτητες συμπληρώσεις, διορθώσεις και τροποποιήσεις. Έτσι, θα αξιοποιηθεί η παραπάνω δοκιμή και η αποκτηθείσα εμπειρία και θα γίνει η σύνταξη του τελικού ερωτηματολογίου για να εφαρμοστεί στην παρούσα έρευνα (Creswell, 2013).

Η βασική δομή του ερωτηματολογίου αποτελούνταν από τις παρακάτω ενότητες :

1) Χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης

2) Ατομικά στοιχεία

Η πρώτη ενότητα βασίστηκε σε ένα κορμό ερωτήσεων για την εξέταση των παρακάτω:

- είδη γεωργίας σήμερα και στο παρελθόν
- κυριότερες καλλιέργειες εκμετάλλευσης
- προώθηση των προϊόντων
- προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων
- πιστοποίηση των προϊόντων
- επιδότηση στα αγροτικά προϊόντα
- απόδοση των καλλιεργειών
- οικονομική κρίση και απόδοση των καλλιεργειών
- λόγοι ένταξης στην μορφή καλλιέργειας
- ασφάλεια και ποιότητα των προϊόντων

Το σύνολο των ερωτήσεων διαμορφώθηκε κατάλληλα ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας (συμβατική, ολοκληρωμένης διαχείρισης και βιολογικής) που έχει υιοθετήσει ο κάθε γεωργός.

5.6.1 Συμπλήρωση του ερωτηματολογίου

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα γίνει μέσα από τη διεξαγωγή προσωπικής συνέντευξης της ερευνήτριας με τον ερωτώμενο στον τόπο κατοικίας του. Αρχικά, στον καθένα από τους ερωτώμενους και με τον ίδιο πάντα τρόπο θα γίνει μια περιγραφή του σκοπού της έρευνας και θα τονιστεί η ανωνυμία της έρευνας και η εμπιστευτικότητα της. Η μέθοδος της προσωπικής συνέντευξης επιλέχθηκε διότι παρέχει καλύτερη ποιότητα πληροφοριών από ότι συμβαίνει με μια τηλεφωνική συνέντευξη, τηρείται η σειρά των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, συμπληρώνονται περισσότερα ερωτηματολόγια από ότι αν αυτά ταχυδρομηθούν ενώ ερευνήτρια μπορεί να παράσχει διευκρινήσεις στους ερωτώμενους για ερωτήσεις που δεν κατανοούν.

Κεφάλαιο 6^ο Αποτελέσματα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της περιγραφικής και της επαγωγικής στατιστικής.

Πίνακας 1
Χαρακτηριστικά δείγματος

		N	%
Φύλο	Άνδρας	218	83,2%
	Γυναίκα	44	16,8%
Ηλικία	<25	6	2,3%
	26-35	45	17,2%
	36-45	67	25,6%
	46-55	91	34,7%
	56-65	50	19,1%
	66>	3	1,1%
Σε ποιο Δήμο του Νομού Πέλλας δραστηριοποιήστε;	Αλμωπίας	9	3,4%
	Έδεσσας	14	5,3%
	Πέλλας	141	53,8%
	Σκύδρας	98	37,4%
Που κατοικείτε μόνιμα;	Πόλη	23	8,8%
	Κωμόπολη	32	12,2%
	Χωριό	207	79,0%
Οικογενειακή Κατάσταση	Ανύπαντρος	52	19,8%
	Παντρεμένος	199	76,0%
	Διαζευγμένος	8	3,1%
	Χήρος	3	1,1%
Αριθμός Παιδιών Οικογένειας	Κανένα	59	22,5%
	Ένα	54	20,6%
	Δύο	109	41,6%
	Πολύτεκνος>=3	40	15,3%
Αν έχετε παιδιά είναι	Ανήλικα	79	39,1%
	Ενήλικα	94	46,5%
	Και τα δύο	29	14,4%
	Καμία	2	,8%
Εκπαίδευση	Δημοτικό	32	12,2%
	Γυμνάσιο	61	23,3%
	Λύκειο	129	49,2%
	Επαγγ/IEK	18	6,9%
	ΑΕΙ-ΤΕΙ	20	7,6%
	0 – 10.000 €	83	31,7%
Σε τι ύψος κυμαίνεται το ετήσιο αγροτικό εισόδημά σας;	10.000 – 15.000 €	93	35,5%
	15.000 – 20.000 €	63	24,0%
	20.000 – 30.000 €	17	6,5%
	Άνω των 30.000 €	6	2,3%

Σε τι ποσοστό του συνολικού εισοδήματός σας αντιστοιχεί το αγροτικό σας εισόδημα;	Κάτω του 25%	19	7,3%
	26 – 50%	39	14,9%
	Άνω του 50%	204	77,9%
Προέρχεστε από αγροτική οικογένεια;	Ναι	251	95,8%
	Όχι	11	4,2%
Κατηγορία γεωργίας	ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ	42	16,0%
	ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ	120	45,8%
	ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ	100	38,2%

Σύμφωνα με τον πίνακα 1 η αναλογία ανδρών και γυναικών στο δείγμα ήταν 83,2% και 16,8% αντίστοιχα. Το 34,7% ήταν ηλικίας από 46-55 ετών, το 25,6% ήταν από 36-45 ετών, το 19,1% ήταν από 56-65 ετών, το 17,2% ήταν από 26-35 ετών, το 2,3% ήταν κάτω από 25 ετών και το 1,1% ήταν πάνω από 66 ετών. Ακόμα το 53,8% του δείγματος δήλωσε ότι δραστηριοποιείται στον δήμο Πέλλας, το 37,4% στον δήμο Σκύδρας, το 5,3% στον δήμο Έδεσσας και το 1,1% στον δήμο Αλμωπίας. Ως προς τον τόπο κατοικίας το 79% κατοικεί σε χωριό, το 12,2% σε κωμόπολη και το 8,8% σε πόλη. Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση το 76% των συμμετεχόντων είναι παντρεμένο, το 19,8% είναι ανύπαντρο, το 3,1% διαζευγμένο και το 1,1% είναι χήροι. Επιπλέον το 41,6% του δείγματος δήλωσε ότι έχει δύο παιδιά, το 20,6% έχει ένα, το 15,3% από 3 και πάνω και το 22,5% δεν έχει κανένα. Για τους συμμετέχοντες που έχουν παιδιά, το 46,5% έχει ενήλικα παιδιά, το 39,1% έχει ανήλικα και το 14,4% έχει ενήλικα και ανήλικα. Σχετικά με την εκπαίδευση του δείγματος το 49,2% έχει εκπαίδευση λυκείου, το 23,3% έχει απολυτήριο λυκείου, το 12,2% έχει απολυτήριο δημοτικού, το 7,6% έχει πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ και το 6,9% έχει δίπλωμα ΙΕΚ. Ως προς το εισόδημα το 35,5% του δείγματος έχει από 10.000-15.000 ευρώ, το 31,7% έχει μικρότερο των 10.000 ευρώ, το 24% έχει από 15.000-20.000 ευρώ, το 6,5% έχει από 20.000-30.000 ευρώ και το υπόλοιπο 2,35 έχει άνω των 30.000 ευρώ. Ακόμα το 77,9% του δείγματος δήλωσε ότι άνω του 50% του συνολικού εισοδήματός τους αντιστοιχεί στο αγροτικό εισόδημα, το 14,9% ανέφερε το 26-50% και το υπόλοιπο 7,3% κάτω του 25%. Επιπλέον το 95,8% του δείγματος ανέφερε ότι προέρχεται από αγροτική οικογένεια. Τέλος το 45,8% του δείγματος δήλωσε ότι ασχολείται με ολοκληρωμένες καλλιέργειες, το 38,2% με συμβατικές και το 16% με βιολογικές.

Χαρακτηριστικά αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης

Πίνακας 2

Πόσα χρόνια ασχολείστε με τη γεωργία;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
< 5	20	7,6	7,6	7,6
5 – 10	62	23,7	23,7	31,3
11 – 25	82	31,3	31,3	62,6
> 25	98	37,4	37,4	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 2 το 37,4% ανέφερε ότι ασχολείται πάνω από 25 έτη με τη γεωργία, το 31,3% από 11-25 έτη, το 23,7% από 5-10 έτη και το 7,6% λιγότερο από 5 έτη.

Πίνακας 3

Είστε κατά κύριο επάγγελμα γεωργός;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	223	85,1	85,1	85,1
Όχι	39	14,9	14,9	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 3 το 85,1% του δείγματος δήλωσε ως κύριο επάγγελμα γεωργός και το 14,9% όχι.

Πίνακας 4

Τι ποσοστό από το ετήσιο εισόδημα σας προέρχεται από πηγές εκτός γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Κάτω του 25%	196	74,8	74,8	74,8
26 – 50%	24	9,2	9,2	84,0
Άνω του 50%	42	16,0	16,0	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 4 το 74,8% του δείγματος είχε εισόδημα από πηγές εκτός γεωργίας κάτω του 25%, το 16% άνω του 50% και το 9,2% από 26-50%.

Πίνακας 5

Γιατί ασχοληθήκατε με τη γεωργία;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Οικογενειακή Παράδοση	109	41,6	41,6	41,6
Ικανοποιητικό Εισόδημα	25	9,5	9,5	51,1
Τρόπος ζωής – μου αρέσει	43	16,4	16,4	67,6
Δεν υπήρχε άλλη λύση	63	24,0	24,0	91,6
Ως δεύτερο εισόδημα	22	8,4	8,4	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 5 το 41,6% του δείγματος ανέφερε ότι ασχολήθηκε με την γεωργία λόγω οικογενειακής παράδοσης, το 24% επειδή δεν υπήρχε άλλη λύση, το 16,4% επειδή του αρέσει ο τρόπος ζωής, το 9,5% λόγω ικανοποιητικού εισοδήματος και το 8,4% ως δεύτερο εισόδημα.

Πίνακας 6

Είστε ή ήσασταν μέλος κάποιας Ομάδας Παραγωγών (ΟΠ)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	46	17,6	17,6	17,6
Ναι, αλλά για ορισμένες καλλιέργειες	103	39,3	39,3	56,9
Όχι	89	34,0	34,0	90,8
Όχι, αλλά ήμουν παλαιότερα	24	9,2	9,2	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 6 το 39,3% του δείγματος ανέφερε ότι είναι μέλος κάποιας ομάδας παραγωγών για ορισμένες καλλιέργειες, το 17,6% είναι, το 34% δεν είναι και το 9,2% δεν είναι αλλά ήταν παλιότερα.

Πίνακας 7

Έχετε παρακολουθήσει κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα σχετικό με το γεωργικό επάγγελμα και ειδικότερα με την ολοκληρωμένη διαχείριση (βιολογική – ολοκληρωμένη γεωργία);

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	176	67,2	67,2	67,2
Όχι	86	32,8	32,8	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 7 το 67,2% του δείγματος δήλωσε ότι έχει παρακολουθήσει κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα σχετικό με το γεωργικό επάγγελμα και ειδικότερα με την ολοκληρωμένη διαχείριση (βιολογική – ολοκληρωμένη γεωργία) ενώ το 32,8% ήταν αρνητικό.

Χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης

Πίνακας 8

Αναφέρετε με ποιο είδος γεωργίας ασχοληθήκατε στο παρελθόν;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Βιολογική Γεωργία	33	12,6	12,6	12,6
Ολοκληρωμένη Γεωργία	44	16,8	16,8	29,4
Συμβατική Γεωργία	185	70,6	70,6	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 8 το 70,6% του δείγματος ανέφερε ότι στο παρελθόν έχει ασχοληθεί με τη συμβατική γεωργία, το 16,8% με την ολοκληρωμένη και το 12,6% με την βιολογική.

Πίνακας 9

Οι κυριότερες καλλιέργειες της εκμετάλλευσης ανάλογα με την κατηγορία που ανήκουν

	N	%
Ροδάκινα	208	79,4%
Νεκταρίνια	116	44,3%
Βερίκοκα	33	12,6%
Δαμάσκηνα	17	6,5%
Σταφύλια Επιτρ.	16	6,1%
Σταφύλια Οينوπ.	25	9,5%
Κεράσια	43	16,4%
Μήλα	21	8,0%
Ακτινίδια	17	6,5%

Κηπευτικά	17	6,5%
Σιτάρι	12	4,6%
Πατάτες	12	4,6%

Σύμφωνα με τον πίνακα 9 το 79,4% του δείγματος ανέφερε ότι καλλιεργεί ροδάκινα, το 44,3% νεκταρίνια, το 16,4% κεράσια, το 12,6% βερίκοκα, το 9,5% σταφύλια οينوπ. και το 8% μήλα.

Πίνακας 10

Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	118	45,0	45,0	45,0
Λίγο	73	27,9	27,9	72,9
Μέτρια	47	17,9	17,9	90,8
Αρκετά	15	5,7	5,7	96,6
Πολύ	9	3,4	3,4	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 10 το 72,9% του δείγματος ανέφερε ότι δεν αντιμετωπίζει προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων τους, το 17,9% αντιμετωπίζει σε μέτριο βαθμό και το 10% αρκετά ή πολύ.

Πίνακας 11

Είστε ικανοποιημένος από τα οικονομικά αποτελέσματα της εκμετάλλευσής σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	64	24,4	24,4	24,4
Λίγο	52	19,8	19,8	44,3
Μέτρια	116	44,3	44,3	88,5
Αρκετά	28	10,7	10,7	99,2
Πολύ	2	,8	,8	100,0

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	64	24,4	24,4	24,4
Λίγο	52	19,8	19,8	44,3
Μέτρια	116	44,3	44,3	88,5
Αρκετά	28	10,7	10,7	99,2
Πολύ	2	,8	,8	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 11 το 18,7% του δείγματος είναι τουλάχιστον αρκετά ικανοποιημένος από τα οικονομικά αποτελέσματα της εκμετάλλευσης, το 44,3% σε μέτριο και το υπόλοιπο 44,3% λίγο η καθόλου.

Πίνακας 12

Αν συνεχίσετε στο μέλλον την γεωργική δραστηριότητα, ποια μορφή γεωργίας σκοπεύετε να ασκείτε;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Βιολογική Γεωργία	41	15,6	15,6	15,6
Ολοκληρωμένη	59	22,5	22,5	38,2
Συνδυασμό Ολοκληρωμένης με Συμβατική	108	41,2	41,2	79,4
Μόνο με Συμβατική	54	20,6	20,6	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 12 το 41,2% του δείγματος δήλωσε ότι στο μέλλον ενδιαφέρεται να εφαρμόσει συνδυασμό ολοκληρωμένης με συμβατική γεωργία, το 22,5% μόνο ολοκληρωμένη, το 20,6% μόνο με συμβατική και το 15,6% βιολογική.

Πίνακας 13

Ποια πιστεύετε ότι είναι η γεωργία του μέλλοντος;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Βιολογική Γεωργία	61	23,3	23,3	23,3
Ολοκληρωμένη Γεωργία	150	57,3	57,3	80,5
Συμβατική Γεωργία	51	19,5	19,5	100,0
Σύνολο	262	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 13 το 57,3% του δείγματος πιστεύει ότι η ολοκληρωμένη γεωργία είναι η γεωργία του μέλλοντος, το 23,3% ανέφερε την βιολογική και το 19,5% ανέφερε τη συμβατική.

Απόψεις όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία

Πίνακας 14

Με ποια μορφή πουλάτε τα προϊόντα σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ως Πιστοποιημένα	56	34,6	34,6	34,6
Ως Συμβατικά	55	34,0	34,0	68,5
Και τα δύο εξαρτάται	12	7,4	7,4	75,9
Ως Συμβατικά αν και είναι Πιστοποιημένα	39	24,1	24,1	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 14 το 34,6% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία αναφέρει ότι πουλάνε τα προϊόντα τους ως πιστοποιημένα, το 34% ως συμβατικά, το 24,1% ως συμβατικά αν και είναι πιστοποιημένα και το 7,4% και τα δύο.

Πίνακας 15

Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	102	63,0	63,0	63,0
Λίγο	23	14,2	14,2	77,2
Μέτρια	35	21,6	21,6	98,8
Πολύ	2	1,2	1,2	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 15 το 77,2% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία αντιμετωπίζει καθόλου ή λίγο προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων τους, το 21,6% σε μέτριο βαθμό και το 1,2% πολύ.

Πίνακας 16

Έχετε ποτέ επιδοτηθεί για την πιστοποίηση των προϊόντων σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι, πήρα επιδότηση	28	17,3	17,3	17,3
Ναι, αλλά επιδοτήθηκε η Ομάδα Παραγωγών που ανήκω	109	67,3	67,3	84,6
Όχι δεν έχω πάρει καμία επιδότηση αν και είμαι πιστοποιημένος	21	13,0	13,0	97,5
Όχι δεν έχω πιστοποιημένα προϊόντα	4	2,5	2,5	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 16 το 67,3% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι έχει επιδοτηθεί για την πιστοποίηση των προϊόντων τους μέσω της ομάδας παραγωγών που ανήκουν, το 17,3% έχει επιδοτηθεί άμεσα, το 13% δεν έχει λάβει κάποια επιδότηση αν και είναι πιστοποιημένοι και το δεν έχει επιδοτηθεί γιατί δεν έχει πιστοποιημένα προϊόντα.

Πίνακας 17

Η επιδότηση αφορούσε όλα τα αγροτικά προϊόντα;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι, αφορούσε όλα τα αγροτικά προϊόντα που δήλωσα	34	21,0	21,0	21,0
Όχι, υπήρχαν περιορισμοί ανάλογα με την καλλιέργεια	128	79,0	79,0	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 17 το 21% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η επιδότηση αφορούσε όλα τα αγροτικά προϊόντα που δήλωσαν.

Πίνακας 18

Είστε ευχαριστημένος από το ύψος της επιδότησης ;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	72	44,4	44,4	44,4
Λίγο	45	27,8	27,8	72,2
Μέτρια	40	24,7	24,7	96,9
Αρκετά	5	3,1	3,1	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 18 το 72,2% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι είναι ευχαριστημένο από το ύψος της επιδότησης, το 24,7% σε μέτριο βαθμό και το 3,1%.

Πίνακας 19

Η επιδότηση αυτή κάλυψε το κόστος πιστοποίησης;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	13	8,0	8,0	8,0
Λίγο	11	6,8	6,8	14,8
Μέτρια	34	21,0	21,0	35,8
Αρκετά	11	6,8	6,8	42,6
Πολύ	93	57,4	57,4	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 19 64,2% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η επιδότηση κάλυψε τουλάχιστον αρκετά το κόστος πιστοποίησης, το 21% σε μέτριο βαθμό και το 14,8% καθόλου ή λίγο.

Πίνακας 20

Η επιδότηση επηρέασε τη διαμόρφωση της τιμής των πιστοποιημένων προϊόντων σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	138	85,2	85,2	85,2
Λίγο	7	4,3	4,3	89,5
Μέτρια	13	8,0	8,0	97,5
Αρκετά	4	2,5	2,5	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 20 το 89,5% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η επιδότηση επηρέασε λίγο ή καθόλου τη διαμόρφωση της τιμής, το 8% σε μέτριο βαθμό και το 2,5% αρκετά.

Πίνακας 21

Ποια μορφή επιδότησης θεωρείται ικανοποιητική για να ενταχθείτε ή να συνεχίσετε να καλλιεργείτε υπό τις δεσμεύσεις της πιστοποίησης;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Την στρεμματική επιδότηση ανάλογα της καλλιέργειας	122	75,3	75,3	75,3
Την στρεμματική επιδότηση ανεξαρτήτου καλλιέργειας	15	9,3	9,3	84,6
Την επιδότηση μιας καλλιέργειας ανεξαρτήτου έκτασης	4	2,5	2,5	87,0
Την εφάπαξ επιδότηση των Ομάδων Παραγωγών	8	4,9	4,9	92,0
Την κατάργηση της επιδότησης	13	8,0	8,0	100,0
Σύνολο	162	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 21 το 75,3% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η στρεμματική επιδότηση ανάλογα της καλλιέργειας είναι ικανοποιητική για να ενταχθούν ή να συνεχίσουν να καλλιεργούν υπό τις δεσμεύσεις της πιστοποίησης, το 9,3% ανέφερε τη στρεμματική επιδότηση ανεξάρτητου καλλιέργειας, το 4,9% ανέφερε την εφάπαξ επιδότηση των ομάδων παραγωγών και το 8% την κατάργηση της επιδότησης.

Όσοι ασχολούνται με την βιολογική γεωργία μόνο

Πίνακας 22

Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, η απόδοση των καλλιεργειών σας είναι:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	34	81,0	81,0	81,0
Ίδια με των συμβατικών	4	9,5	9,5	90,5

Υψηλότερη των συμβατικών	4	9,5	9,5	100,0
Σύνολο	42	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 22 το 81% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι η απόδοση των καλλιεργειών τους είναι χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών, το 9,5% ανέφερε ότι είναι ίδια με τις συμβατικές και το υπόλοιπο 9,5% ότι υψηλότερη των συμβατικών.

Πίνακας 23

Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων σας είναι

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ίδια με των συμβατικών	3	7,1	7,1	7,1
Υψηλότερη των συμβατικών	39	92,9	92,9	100,0
Σύνολο	42	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 23 το 92,9% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων τους είναι υψηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών και το 7,1% ανέφερε ότι είναι ίδια.

Πίνακας 24

Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος από τις τιμές πώλησης τους, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	1	2,4	2,4	2,4
Λίγο	7	16,7	16,7	19,0
Μέτρια	24	57,1	57,1	76,2
Αρκετά	10	23,8	23,8	100,0
Σύνολο	42	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 24 το 23,8% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι είναι αρκετά ικανοποιημένο από τις τιμές πώλησης τους λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση, το 57,1% σε μέτριο βαθμό και το 19% λίγο ή καθόλου.

Πίνακας 25

Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Θετική	17	40,5	40,5	40,5
Μάλλον θετική	6	14,3	14,3	54,8
Ουδέτερη	10	23,8	23,8	78,6
Μάλλον αρνητική	9	21,4	21,4	100,0
Σύνολο	42	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 25 το 54,8% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει θετικά την εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας, το 23,8% είχε ουδέτερη άποψη και το 21,4% ήταν αρνητικό.

Πίνακας 26

Αν είστε ενταγμένος στη βιολογική γεωργία, ποιον θεωρείτε τον σπουδαιότερο λόγο ένταξης σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καλύτερη διάθεση των προϊόντων μου	8	19,0	19,0	19,0
Καθαρά για λόγους επιδότησης	3	7,1	7,1	26,2
Για καθαρά ιδεολογικούς λόγους	6	14,3	14,3	40,5
Για βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων μου	10	23,8	23,8	64,3

Για περιβαλλοντικούς λόγους	7	16,7	16,7	81,0
Απαίτηση της αγοράς	3	7,1	7,1	88,1
Πετυχαίνω καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα (κόστος /όφελος)	5	11,9	11,9	100,0
Σύνολο	42	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 26 το 23,8%% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι ο σημαντικότερος λόγος ένταξης τους στην βιολογική γεωργία ήταν η βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, το 16,7% ανέφερε το περιβάλλον, το 19% ανέφερε την καλύτερη διάθεση των προϊόντων τους, το 14,3% ανέφερε καθαρά ιδεολογικούς λόγους, το 11,9% ανέφερε το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα, το 7,1% ανέφερε ως λόγο τις επιδοτήσεις και το υπόλοιπο 7,1% ανέφερε την απαίτηση της αγοράς.

Πίνακας 27

Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	42	100,0	100,0	100,0

Σύμφωνα με τον πίνακα 27 το σύνολο όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία πιστεύουν ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας.

Για όσους ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία

Πίνακας 28

Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, η απόδοση των καλλιεργειών σας είναι:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	1	,8	,8	,8
Ίδια με των συμβατικών	119	99,2	99,2	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 28 το 99,2% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η απόδοση των καλλιεργειών τους είναι ίδια με τις συμβατικές και το 0,8% ανέφερε χαμηλότερη.

Πίνακας 29

Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων σας είναι:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	2	1,7	1,7	1,7
Ίδια με των συμβατικών	117	97,5	97,5	99,2
Υψηλότερη των συμβατικών	1	,8	,8	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 29 το 97,5% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων τους είναι ίδια με τις συμβατικές, το 1,7% ανέφερε χαμηλότερη και το 0,8% υψηλότερη.

Πίνακας 30

Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος από τις τιμές πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων σας, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	58	48,3	48,3	48,3
Λίγο	39	32,5	32,5	80,8
Μέτρια	21	17,5	17,5	98,3
Αρκετά	2	1,7	1,7	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 30 το 80,8% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι είναι ικανοποιημένοι από τις τιμές πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων τους λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση, το 17,5% σε μέτριο βαθμό και το 1,7% αρκετά.

Πίνακας 31

Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της ολοκληρωμένης γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Θετική	3	2,5	2,5	2,5
Μάλλον Θετική	12	10,0	10,0	12,5
Ουδέτερη	98	81,7	81,7	94,2
Μάλλον Αρνητική	7	5,8	5,8	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 31 το 81,7% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι έχει ουδέτερη άποψη σχετικά με το αν η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της ολοκληρωμένης γεωργίας, το 12,5% ανέφερε λίγο ή καθόλου και το 5,8% ανέφερε μάλλον αρνητικά.

Πίνακας 32

Αν είστε ενταγμένος στη ολοκληρωμένη γεωργία, ποιον θεωρείται τον σπουδαιότερο λόγο ένταξής σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καλύτερη διάθεση των προϊόντων μου	29	24,2	24,2	24,2
Καθαρά για λόγους επιδότησης	3	2,5	2,5	26,7
Για καθαρά ιδεολογικούς λόγους	2	1,7	1,7	28,3
Για βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων μου	35	29,2	29,2	57,5
Για περιβαλλοντικούς λόγους	2	1,7	1,7	59,2
Απαίτηση της αγοράς	45	37,5	37,5	96,7
Πετυχαίνω καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα (κόστος/όφελος)	4	3,3	3,3	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 32 το 37,5% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι ο σημαντικότερος λόγος ενασχόλησης με την ολοκληρωμένη γεωργία ήταν η απαίτηση της αγοράς, το 29,2% ανέφερε την βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, το 24,2% ανέφερε την καλύτερη διάθεση των προϊόντων τους, το 3,3% ανέφερε το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα, το 2,5% ανέφερε την επιδότηση, το 1,75 ανέφερε το περιβάλλον και το υπόλοιπο 1,7% ανέφερε ιδεολογικούς λόγους.

Πίνακας 33

Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	54	45,0	45,0	45,0
Με επιφύλαξη	62	51,7	51,7	96,7
Όχι	4	3,3	3,3	100,0
Σύνολο	120	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 33 το 45% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία πιστεύει ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας, το 51,7% έχει επιφυλάξεις και το 3,3% είναι αρνητικό.

Για όσους ασχολούνται με τη συμβατική γεωργία

Πίνακας 34

Αν καλλιεργείτε ανέκαθεν μόνο συμβατικά, γιατί δεν ασχοληθήκατε ποτέ με βιολογική;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Δεν με συμφέρει οικονομικά να μετατρέψω τις καλλιέργειες μου σε βιολογικές	25	25,0	25,0	25,0
Δεν έχουν ζήτηση τα προϊόντα μου ως βιολογικά	55	55,0	55,0	80,0
Δεν με ενδιαφέρει η βιολογική γεωργία χωρίς επιδότηση	20	20,0	20,0	100,0
Σύνολο	100	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 34 το 55% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ως λόγο μη ενασχόλησης με τη βιολογική γεωργία την έλλειψη ζήτησης, το

25% ανέφερε ότι δεν συμφέρει οικονομικά να μετατρέψουν τις καλλιέργειες τους σε βιολογικές και το 20% ανέφερε ότι δεν τους ενδιαφέρει η βιολογική γεωργία χωρίς επιδότηση.

Πίνακας 35

Αν ασχολείστε με τη συμβατική γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένοι από τις τιμές πώλησης λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθόλου	35	35,0	35,0	35,0
Λίγο	55	55,0	55,0	90,0
Μέτρια	9	9,0	9,0	99,0
Πολύ	1	1,0	1,0	100,0
Σύνολο	100	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 35 το 90% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ότι είναι λίγο ή καθόλου ικανοποιημένοι από τις τιμές πώλησης λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση, το 9% σε μέτριο βαθμό και το 1% πολύ.

Πίνακας 36

Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της συμβατικής γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Θετική	9	9,0	9,0	9,0
Μάλλον Θετική	33	33,0	33,0	42,0
Ουδέτερη	32	32,0	32,0	74,0
Μάλλον Αρνητική	22	22,0	22,0	96,0
Αρνητική	4	4,0	4,0	100,0

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Θετική	9	9,0	9,0	9,0
Μάλλον Θετική	33	33,0	33,0	42,0
Ουδέτερη	32	32,0	32,0	74,0
Μάλλον Αρνητική	22	22,0	22,0	96,0
Αρνητική	4	4,0	4,0	100,0
Σύνολο	100	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 36 το 42% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει θετικά την εφαρμογή της συμβατικής γεωργίας, το 32% είχε ουδέτερη άποψη και το 26% είχε αρνητική άποψη.

Πίνακας 37

Αν καλλιεργείτε ανέκαθεν μόνο συμβατικά, γιατί δεν ασχοληθήκατε ποτέ με ολοκληρωμένη;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Έχω πιστοποιημένα προϊόντα αλλά δεν τα δηλώνω στο ΟΣΔΕ	3	3,0	3,0	3,0
Δεν με συμφέρει οικονομικά να μετατρέψω τις καλλιέργειες μου σε πιστοποιημένες	17	17,0	17,0	20,0
Δεν έχουν ζήτηση τα προϊόντα μου ως πιστοποιημένα	51	51,0	51,0	71,0
Δεν με ενδιαφέρει η πιστοποίηση χωρίς επιδότηση	16	16,0	16,0	87,0

Θα επιστρέψω στην παλιά μου πιστοποίηση σε περίπτωση επιδότησης	13	13,0	13,0	100,0
Σύνολο	100	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 37 το 51% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ως λόγο μη ενασχόλησης με τη συμβατική γεωργία ήταν ότι δεν τους έχουν ζητήσει τα προϊόντα τους πιστοποιημένα, το 17% ανέφερε ότι δεν τους συμφέρει οικονομικά να μετατρέψουν τις καλλιέργειες τους σε πιστοποιημένες, το 16% ανέφερε ότι δεν τους ενδιαφέρει η πιστοποίηση χωρίς επιδότηση, το 13% ανέφερε ότι θα επιστρέψουν στην παλιά τους πιστοποίηση σε περίπτωση επιδότησης και το 3% ανέφερε ότι έχει πιστοποιημένα προϊόντα αλλά δεν τα δηλώνει στο ΟΣΔΕ.

Πίνακας 38

Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα συμβατικής γεωργίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	89	89,0	89,0	89,0
Με επιφύλαξη	10	10,0	10,0	99,0
Όχι	1	1,0	1,0	100,0
Σύνολο	100	100,0	100,0	

Σύμφωνα με τον πίνακα 38 το 89% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα συμβατικής γεωργίας, το 10% με επιφύλαξη και το 1% είναι αρνητικό.

Πίνακας 39

Συσχετίσεις

		Κατηγορία γεωργίας						X ²	df	p
		ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ		ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ		ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ				
		N	%	N	%	N	%			
Ηλικία	<25	1	16,7%	1	16,7%	4	66,7%	9,665	10	,470
	26-35	5	11,1%	21	46,7%	19	42,2%			
	36-45	12	17,9%	30	44,8%	25	37,3%			
	46-55	19	20,9%	38	41,8%	34	37,4%			
	56-65	4	8,0%	29	58,0%	17	34,0%			
	66>	1	33,3%	1	33,3%	1	33,3%			
Εκπαίδευση	Καμία	1	50,0%	0	,0%	1	50,0%	25,298	10	,005
	Δημοτικό	7	21,9%	18	56,3%	7	21,9%			
	Γυμνάσιο	7	11,5%	32	52,5%	22	36,1%			
	Λύκειο	15	11,6%	63	48,8%	51	39,5%			
	Επαγγ/ΙΕΚ	4	22,2%	5	27,8%	9	50,0%			
	ΑΕΙ-ΤΕΙ	8	40,0%	2	10,0%	10	50,0%			
Σε τι ύψος κυμαίνεται το ετήσιο αγροτικό εισόδημά σας;	0 – 10.000 €	15	18,1%	44	53,0%	24	28,9%	29,268	8	,000
	10.000 – 15.000 €	14	15,1%	42	45,2%	37	39,8%			
	15.000 – 20.000 €	8	12,7%	25	39,7%	30	47,6%			
	20.000 – 30.000 €	0	,0%	9	52,9%	8	47,1%			
	Άνω των 30.000 €	5	83,3%	0	,0%	1	16,7%			
Πόσα χρόνια ασχολείστε με τη γεωργία;	< 5	5	25,0%	4	20,0%	11	55,0%	18,198	6	,006
	5 – 10	9	14,5%	30	48,4%	23	37,1%			
	11 – 25	20	24,4%	41	50,0%	21	25,6%			
	> 25	8	8,2%	45	45,9%	45	45,9%			
Παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος (βιολογική – ολοκληρωμένη γεωργία);	Ναι	28	15,9%	103	58,5%	45	25,6%	41,252	2	,000
	Όχι	14	16,3%	17	19,8%	55	64,0%			

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι η ηλικία των γεωργών δεν σχετίζεται με την κατηγορία της γεωργίας (βιολογική, ολοκληρωμένη, συμβατική). Σχετίζεται όμως με την εκπαίδευση, με το αγροτικό εισόδημα, τα χρόνια ενασχόλησης με την γεωργία και την παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος. Όσοι έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικό πρόγραμμα ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό έναντι όσων δεν έχουν παρακολουθήσει με βιολογική ή ολοκληρωμένη γεωργία. Επιπλέον όσοι έχουν εισόδημα άνω των 30.000 ευρώ ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό έναντι όσων έχουν μικρότερο από 30.000 με την

βιολογική ή ολοκληρωμένη γεωργία. Ακόμα όσοι ασχολούνται με την γεωργία από 5- 25 έτη ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό έναντι όσων ασχολούνται πάνω από 25 έτη με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία. Τέλος όσοι έχουν εκπαίδευση δημοτικού ασχολούνται σε μικρότερο βαθμό έναντι όσων έχουν εκπαίδευση από γυμνάσιο και πάνω με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία.

Πίνακας Συσχέτισης Ερωτήσεων 9 και 11

Επίδραση των προβλημάτων διάθεσης προϊόντων στην επιλογή καλλιέργειας.

		Ερ. 9: Διάθεση					
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Σύνολο
Ερ. 11 Επιλογή Καλλιέργειας	Βιολογική	10	12	15	3	1	41
	Ολοκληρωμένη	23	21	8	5	2	59
	Ολοκληρωμένη με	80	18	9	1	0	108
	Συμβατική						
	Συμβατική	5	22	15	6	6	54
	Σύνολο	118	73	47	15	9	262

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι ερωτώμενοι που θεωρούν ότι δεν έχουν πολλά προβλήματα στη διάθεση των αγροτικών προϊόντων υιοθετούν τον συνδυασμό ολοκληρωμένης και συμβατικής καλλιέργειας. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων που θεωρούν ότι έχουν προβλήματα στη διάθεση προϊόντων έχουν υιοθετήσει τη συμβατική διαχείριση.

Έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	87,473 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	93,841	12	,000
N of Valid Cases	262		

a. 14 κελιά (35,0%) έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο από 5. Το ελάχιστο αναμενόμενο πλήθος είναι 1,41.

Το μέγεθος το προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ερωτώμενοι στη διάθεση των προϊόντων φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την επιλογή της διαχείρισης που υιοθετεί (βιολογική, ολοκληρωμένη, ολοκληρωμένη με συμβατική και συμβατική αντίστοιχα).

Πίνακας Συσχέτισης Ερωτήσεων 10 και 11

Επίδραση της οικονομικής απόδοσης στην επιλογή καλλιέργειας.

		Ερ. 9: Απόδοση					
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Σύνολο
Ερ. 11 Επιλογή Καλλιέργειας	Βιολογική	4	1	26	8	2	41
	Ολοκληρωμένη	15	24	19	1	0	59
	Ολοκληρωμένη με	16	6	67	19	0	108
	Συμβατική						
	Συμβατική	29	21	4	0	0	54
	Σύνολο	64	52	116	28	2	262

Σύμφωνα με τα ευρήματα του πίνακα συσχέτισης μεταξύ της επιλογής μιας μεθόδου διαχείρισης και της επίδρασης που έχουν τα οικονομικά αποτελέσματα στην επιλογή αυτή, διαπιστώνουμε πως 29 ερωτώμενοι που δεν είναι καθόλου ευχαριστημένοι έχουν επιλέξει την συμβατική διαχείριση. Ένα μεγάλο ποσοστό, αν είναι ευχαριστημένοι ή λίγο ευχαριστημένοι από τα οικονομικά αποτελέσματα, τότε επιλέγουν στην πλειοψηφία τους την συμβατική με ολοκληρωμένη διαχείριση.

Έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	125,238 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	136,561	12	,000
N of Valid Cases	262		

a. 5 κελιά (25,0%) έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο από 5. Το ελάχιστο αναμενόμενο πλήθος είναι 0,31.

Η οικονομική απόδοση των καλλιεργειών αποτελεί βασικό παράγοντα επιλογής του τύπου γεωργίας (συμβατική, βιολογική, ολοκληρωμένης διαχείρισης) γεγονός αναμενόμενο με δεδομένο ότι όλες οι επιχειρήσεις έτσι και οι γεωργικές λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος.

6.1 Σύνδεση των βασικών αποτελεσμάτων με τα ερευνητικά ερωτήματα/υποθέσεις

Αναφορικά με τη βασική ερευνητική υπόθεση της εργασίας εάν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αγροτών (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος, έτη ενασχόλησης με τη γεωργία, ετήσιο εισόδημα) επιδρούν στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών γεωργίας, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτουν τα εξής: όσοι έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικό πρόγραμμα ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό με βιολογική ή ολοκληρωμένη γεωργία. Όσοι έχουν εισόδημα άνω των 30.000 ευρώ ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό με την βιολογική ή ολοκληρωμένη γεωργία. Όσοι ασχολούνται με την γεωργία από 5- 25 έτη ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία. Τέλος όσοι έχουν εκπαίδευση δημοτικού ασχολούνται σε μικρότερο βαθμό με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία. Από τα παραπάνω αποτελέσματα συμπεραίνεται ότι οι δημογραφικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ενασχόληση των αγροτών με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία είναι το μορφωτικό επίπεδο, η παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος, τα έτη ενασχόλησης με τη γεωργία και τέλος το ετήσιο εισόδημα.

Αναφορικά με τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που υιοθετούν εναλλακτικές μορφές γεωργίας προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα: αναφορικά με την εκπαίδευσή τους είναι απόφοιτοι Γυμνασίου και άνω, έχουν εισόδημα άνω των 30.000 ευρώ, ασχολούνται με την γεωργία από 5- 25 έτη και έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικό πρόγραμμα.

Αναφορικά τέλος με τα οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που υπάγονται στις εναλλακτικές μορφές γεωργίας προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα: η απόδοση των βιολογικών καλλιεργειών είναι χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών καλλιεργειών, αλλά η τιμή των καλλιεργούμενων βιολογικών προϊόντων είναι υψηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών. Αναφορικά με τις ολοκληρωμένες καλλιέργειες η απόδοση των

ολοκληρωμένων καλλιεργειών και οι τιμές των προϊόντων είναι ίδια με τις συμβατικές.

Κεφάλαιο 7° Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε σχετικά με το δείγμα της έρευνας βρέθηκε ότι το συντριπτικό ποσοστό ασχολείται μακροχρόνια με την γεωργία, αναλυτικά το 37,4% του δείγματος ασχολείται πάνω από 25 έτη, το 31,3% από 11-25 έτη, το 23,7% από 5-10 έτη και το 7,6% λιγότερο από 5 έτη. Ακόμα η πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε την γεωργία ως το κύριο επάγγελμα. Σύμφωνα με τους Kasimis και Papadopoulos (1997) τα νοικοκυριά της παρούσης έρευνάς αφορούν κυρίως σε αγροτικά νοικοκυριά «επιβίωσης» καθώς αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό της γεωργικής εκμετάλλευσης ως μέσο διατήρησης του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος. Μόλις το 16% ανήκουν στα αγροτικά νοικοκυριά «διαβίωσης» που ασχολούνται με την γεωργία ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος ή για αυτό-κατανάλωση.

Βρέθηκε ακόμα ότι τα 2/3 του δείγματος δήλωσε ότι έχει παρακολουθήσει κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα σχετικό με το γεωργικό επάγγελμα και ειδικότερα με την ολοκληρωμένη διαχείριση (βιολογική – ολοκληρωμένη γεωργία).

Επιπλέον το 79,4% του δείγματος ανέφερε ότι καλλιεργεί ροδάκινα, το 44,3% νεκταρίνια, το 16,4% κεράσια και το 12,6% βερίκοκα. Ακόμα το 72,9% του δείγματος ανέφερε ότι δεν αντιμετωπίζει προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων τους, το 17,9% αντιμετωπίζει σε μέτριο βαθμό και το 10% αρκετά ή πολύ. Μόνο το 18,7% του δείγματος ήταν τουλάχιστον αρκετά ικανοποιημένος από τα οικονομικά αποτελέσματα της εκμετάλλευσης και το 44,3% σε μέτριο. Σημαντικό εύρημα της ανάλυσης ήταν ότι το 41,2% του δείγματος δήλωσε ότι στο μέλλον ενδιαφέρεται να εφαρμόσει συνδυασμό ολοκληρωμένης με συμβατική γεωργία, το 22,5% μόνο ολοκληρωμένη, το 20,6% μόνο με συμβατική και το 15,6% βιολογική. Ακόμα το 57,3% του δείγματος πιστεύει ότι η ολοκληρωμένη γεωργία είναι η γεωργία του μέλλοντος, το 23,3% ανέφερε την βιολογική και το 19,5% ανέφερε τη συμβατική.

Όσον αφορά τις απόψεις των γεωργών που ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία βρέθηκε το 34,6% να αναφέρει ότι πουλάνε τα προϊόντα

τους ως πιστοποιημένα, το 34% ως συμβατικά και το 24,1% ως συμβατικά αν και είναι πιστοποιημένα. Ακόμα το 77,2% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία αντιμετωπίζει καθόλου ή λίγο προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων τους και το 21,6% σε μέτριο βαθμό. Το 72,2% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι είναι ευχαριστημένο από το ύψος της επιδότησης και το 24,7% σε μέτριο βαθμό. Επιπλέον η συντριπτική πλειοψηφία όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η επιδότηση επηρέασε λίγο ή καθόλου τη διαμόρφωση της τιμής. Το 75% όσων ασχολούνται με την βιολογική ή την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι η στρεμματική επιδότηση είναι ικανοποιητική για να ενταχθούν ή να συνεχίσουν να καλλιεργούν υπό τις δεσμεύσεις της πιστοποίησης.

Η συντριπτική πλειοψηφία των βιοκαλλιεργητών αναφέρει ότι η απόδοση των καλλιεργειών τους είναι χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών. Ενδιαφέρον στοιχείο της ανάλυσης ήταν ότι το 23,8% όσων ασχολούνται μόνο με την βιολογική γεωργία ανέφερε ότι ο σημαντικότερος λόγος ένταξης τους ήταν η βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, το 16,7% ανέφερε το περιβάλλον, το 19% ανέφερε την καλύτερη διάθεση των προϊόντων τους, το 14,3% ανέφερε καθαρά ιδεολογικούς λόγους, το 11,9% ανέφερε το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα, το 7,1% ανέφερε ως λόγο τις επιδοτήσεις και το υπόλοιπο 7,1% ανέφερε την απαίτηση της αγοράς.

Για όσους ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία η συντριπτική πλειοψηφία δήλωσε ότι η απόδοση των καλλιεργειών και η τιμή των προϊόντων τους είναι παρόμοια με τις συμβατικές. Ταυτόχρονα δηλώνουν ικανοποιημένοι από τις τιμές πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων τους λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση. Ποσοστό της τάξης του 80% ανέφερε ότι έχει ουδέτερη άποψη σχετικά με το αν η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της ολοκληρωμένης γεωργίας. Επιπλέον το 37,5% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία ανέφερε ότι ο σημαντικότερος λόγος ενασχόλησης με την ολοκληρωμένη γεωργία ήταν η απαίτηση της αγοράς, το 29,2% ανέφερε την βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, το 24,2% ανέφερε την καλύτερη διάθεση των προϊόντων τους, το 3,3% ανέφερε το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα, το 2,5%

ανέφερε την επιδότηση, το 1,75 ανέφερε το περιβάλλον και το υπόλοιπο 1,7% ανέφερε ιδεολογικούς λόγους. Ακόμα το 45% όσων ασχολούνται με την ολοκληρωμένη γεωργία πιστεύει ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα ολοκληρωμένης γεωργίας ενώ το 51,7% έχει επιφυλάξεις.

Όσον αφορά τη συμβατική γεωργία βρέθηκε το 55% να αναφέρει ως λόγο μη ενασχόλησης με τη βιολογική γεωργία την έλλειψη ζήτησης, το 25% ανέφερε ότι δεν συμφέρει οικονομικά να μετατρέψουν τις καλλιέργειες τους σε βιολογικές και το 20% ανέφερε ότι δεν τους ενδιαφέρει η βιολογική γεωργία χωρίς επιδότηση. Ακόμα η συντριπτική πλειοψηφία όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ότι είναι λίγο ή καθόλου ικανοποιημένοι από τις τιμές πώλησης λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση. Το 42% όσων ασχολούνται με την συμβατική γεωργία ανέφερε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει θετικά την εφαρμογή της συμβατικής γεωργίας ενώ το 32% είχε ουδέτερη άποψη.

Αναφορικά με την ερευνητική υπόθεση της εργασίας εάν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αγροτών επιδρούν στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών γεωργίας, από την στατιστική ανάλυση προέκυψε ότι όντως αυτό ισχύει. Το εισόδημα καθορίζει εν μέρει τον βαθμό ενασχόλησης καθώς όσοι έχουν άνω των 30.000 ευρώ ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό με την εναλλακτική γεωργία. Τα έτη ενασχόλησης είναι ένας ακόμα παράγοντας καθώς οι σχετικά νεότεροι αγρότες (5- 25 έτη ενασχόλησης) είναι περισσότερο θετικοί στην υιοθέτηση αυτών των μορφών σε σχέση με αγρότες με περισσότερα από 25 έτη ενασχόλησης. Η εκπαίδευση αποδεικνύεται ένας ακόμη βασικός παράγοντας αφού ο βαθμός ενασχόλησης αυξάνει όσο ανεβαίνει η βαθμίδα εκπαίδευσης των γεωργών. Τέλος βρέθηκε ότι όσοι έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικά προγράμματα ασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό με αυτές τις μορφές.

Προτάσεις

Από τα ευρήματα της ανάλυσης, μεταξύ των άλλων, διαπιστώθηκε ότι η εκπαίδευση και η κατάλληλη επιστημονική υποστήριξη αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες στην απόφαση υιοθέτησης των εναλλακτικών μορφών γεωργίας. Επομένως ως πολιτική στόχευσης στην προώθηση εναλλακτικών μορφών γεωργίας είναι η εστίαση προς την επιστημονική υποστήριξη και την εκπαίδευση. Ο θεσμός των **γεωργικών συμβούλων** θα μπορούσε να συμβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στον τομέα αυτό και σε συνεργασία με την Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης η οποία διαθέτει την τεχνογνωσία θα μπορούσε να πραγματοποιεί εξειδικευμένα **σεμινάρια** για την εκπαίδευση του αγροτικού πληθυσμού.

Η πολιτική προώθησης της ολοκληρωμένης διαχείρισης καλλιεργειών πρέπει να περιλαμβάνει κυρίως μέτρα που στοχεύουν στην **ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού** σχετικά με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των προϊόντων αυτών, ώστε μακροπρόθεσμα να αυξηθεί η ζήτηση και να επιτευχθούν υψηλότερες τιμές από τη συμβατική γεωργία. Ταυτόχρονα θα πρέπει να γίνει πληρέστερη επιμόρφωση των παραγωγών ολοκληρωμένης διαχείρισης, με ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Λόγω των θετικών επιδράσεων της βιοκαλλιέργειας στην αειφορία και στη γενικότερη προστασία του περιβάλλοντος, κρίνεται σκόπιμο να υπάρχει καθεστώς **ενίσχυσης** ή ειδική επιδότηση των συγκεκριμένων παραγωγών ως μέτρο στήριξης και προώθησης της βιολογικής γεωργίας.

Η σύγκριση της οικονομικής και περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας των συστημάτων εναλλακτικών μορφών γεωργίας, σύμφωνα με τα ευρήματα που έχουνε προκύψει, μπορούν να βοηθήσουν τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων αγροτικής πολιτικής να βελτιώσουν τον **σχεδιασμό** των αγροτικών και περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

Βιβλιογραφία

- Atkin, T., Gilinsky Jr, A., & Newton, S. K. (2012). Environmental strategy: does it lead to competitive advantage in the US wine industry?. *International Journal of Wine Business Research*, 24(2), 115-133.
- Badgley, C. (2007). Organic agriculture and the global food supply. *Renew. Agr. Food Syst.* 22, 86–108
- Barber, N. (2009). “Green” wine packaging: Targeting environmental consumers. *International Journal of Wine Business Research*, 22(4), 423-444.
- Barlas, Y., Damianos, D., Dimara, E., Kasimis, C., & Skuras, D. (2000). Factors Influencing the Integration of Alternative Farm Enterprises Into the Agro-Food System. *Rural Sociology*, 66(3), 342-358.
- Bartolini, F., & Viaggi, D. (2013). The common agricultural policy and the determinants of changes in EU farm size. *Land use policy*, 31, 126-135.
- Bruckmeier, K., Grund, H., Symes, D., & Jansen, A. J. (1994). Perspectives for environmentally sound agriculture in East Germany. *Agricultural restructuring and rural change in Europe*, 37, 180-194.
- Cassman, K. G. (2007). Editorial response by Kenneth Cassman: can organic agriculture feed the world-science to the rescue? *Renew. Agr. Food Syst.* 22, 83–84
- Cini, A., Anfora, G., Escudero-Colomar, L. A., Grassi, A., Santosuosso, U., Seljak, G., & Papini, A. (2014). Tracking the invasion of the alien fruit pest *Drosophila suzukii* in Europe. *Journal of Pest Science*, 87(4), 559-566.
- Connor, D. J. (2008). Organic agriculture cannot feed the world. *Field Crops Res.* 106, 187–190
- Creswell, J. (2013), “*Research design qualitative and quantitative approaches*”, Thousand Oaks, CA: SAGE.

- Damianos, D., Clark, D., (1992). The definition of alternative farming systems. Working Paper 1, Alternative Farming Systems in the Lagging Regions of the EC, CAMAR (8001-CT91-0119).
- Damianos, D., Skuras, D., (1996^a). Unconventional adjustment strategies for rural households in the less developed areas in Greece. *Agricultural Economics* 15, 61–72.
- Daouli A. & Daskalopoulou, I. (2002). Utilising a farm typology to identify potential adopters of alternative farming activities in Greek agriculture. *Journal of rural studies*, 18(1), 95-103.
- Dax, T., Strahl, W., Kirwan, J., & Maye, D. (2016). The Leader programme 2007–2013: Enabling or disabling social innovation and neo-endogenous development? Insights from Austria and Ireland. *European Urban and Regional Studies*, 23(1), p.56-68
- De Schutter, O. (2010). *Report Submitted by the Special Rapporteur on the Right to Food* <http://www2.ohchr.org/english/issues/food/docs/A-HRC-16-49.pdf>
- De Vries, F. P., Rabbinge, R., & Groot, J. J. R. (1997). Potential and attainable food production and food security in different regions. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 352(1356), 917-928.
- Dimara, E., & Skuras, D. (1999). Importance and need for rural development instruments under the CAP: a survey of farmers' attitudes in marginal areas of Greece. *Journal of Agricultural Economics*, 50(2), 304-315.
- Djurfeldt, G. (1996). Defining and operationalizing family farming from a sociological perspective. *Sociologia ruralis*, 36(3), 340-351.
- Djurfeldt, G., & Waldenström, C. (1999). Mobility patterns of Swedish farming households. *Journal of Rural Studies*, 15(3), 331-344.

- Efstratoglou-Todoulou, S. (1990). Pluriactivity in different socio-economic contexts: A test of the push-pull hypothesis in Greek farming. *Journal of Rural Studies*, 6(4), 407-413.
- Fairweather, J., (1999). Understanding how farmers choose between organic and conventional production: results from New Zealand and policy implications. *Agriculture and Human Values* 16, 51–63.
- Feder, G. (1980). Farm size, risk aversion and the adoption of new technology under uncertainty. *Oxford Economic Papers*, 32(2), 263-283.
- Fish, R., Lobley, M., & Winter, M. (2013). A license to produce? Farmer interpretations of the new food security agenda. *Journal of Rural Studies*, 29, p.40-49
- Fisher, W. R. (1989). Human communication as narration: Toward a philosophy of reason, value, and action.
- Foley, J. (2011). Solutions for a cultivated planet. *Nature* 478, 337–342.
- Folmer, C., Keyzer, M. A., Merbis, M. D., Stolwijk, H. J., & Veenendaal, P. J. (2013). The common agricultural policy beyond the MacSharry reform, 230. Elsevier.
- Gasson, R., & Errington, A. J. (1993). *The farm family business*. Cab International.
- Gladwin, C. H. (1989). Indigenous knowledge systems, the cognitive revolution, and agricultural decision making. *Agriculture and Human Values*, 6(3), 32-41.
- Glitsos, N. P. (1988). Regional inequalities in Greece: demographic and economic features. *Scientific Studies*, 27.
- Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F. & Toulmin, C. (2010). Food security: the challenge of feeding 9 billion people. *science*, 327(5967), 812-818.

- Goodwin, B. K., & Schroeder, T. C. (1994). Human capital, producer education programs, and the adoption of forward-pricing methods. *American Journal of Agricultural Economics*, 76(4), 936-947.
- Goulding, M. (2009). Circuits controlling vertebrate locomotion: moving in a new direction. *Nature Reviews Neuroscience*, 10(7), 507-518.
- Hobbs, D.J., Beal, J.M., Bohlen, J.M. (1964). The relation of farm operator values and attitudes to their economic performance. Ames, Iowa: Iowa State University, Department of Economics and Sociology, Rural Sociology Report No. 33.
- Just, R. E., & Zilberman, D. (1983). Stochastic structure, farm size and technology adoption in developing agriculture. *Oxford Economic Papers*, 35(2), 307-328.
- Kasimis, C., & Papadopoulos, A. G. (1997). Chapter 11 Rural Transformations and Family Farming In Contemporary Greece. In *Agriculture in Mediterranean Europe: Between old and new paradigms* (pp. 263-293). Emerald Group Publishing Limited.
- Kasimis, C., (1988). Forms of farmer's employment and the structure of farm enterprises: the empirical dimension of the pluriactivity of farmers. Unpublished monograph submitted to the Foundation for Mediterranean Studies (in Greek).
- Kasimis, C., Papadopoulos, A.G., (1997). Productivist and survivalist farm strategies: studying the sustainability of Greek agriculture. Paper presented at the XVI Congress of the European Society for Rural Sociology, 31 July-4 August, Prague, Czech Republic.
- Kimhi, A. (1994). Participation Of Farm Owners In Farm And Off-Farm Work Including The Option Of Full-Time Off-Farm Work. *Journal of Agricultural Economics*, 45(2), 232-239.

- Letter, D., Seidel, R. & Liebhardt, W. (2003). The performance of organic and conventional cropping systems in an extreme climate year. *Am. J. Altern. Agric.* 18, 146–154
- Lockeretz, W., & Madden, P. (1987). Midwestern organic farming: A ten-year follow-up. *American Journal of Alternative Agriculture*, 2(2), 57-63.
- Lotter, D. W. (2003). Organic agriculture. *Journal of sustainable agriculture*, 21(4), 59-128.
- Marsden, T., (1998). Beyond agriculture? Towards sustainable modernization. In: Redclift, M., Lekakis, J., Zantias, G.P. (Eds.), *Agriculture and World Trade Liberalization: Socio-Environmental Perspectives on the Common Agricultural Policy*. CAB International, Wallingford UK.
- Martini, E., Buyer, J. S., Bryant, D. C., Hartz, T. K. & Denison, R. F. (2004). Yield increases during the organic transition: improving soil quality or increasing experience? *Field Crops Res.* 86, 255–266
- Matthews, A. (2013). Greening agricultural payments in the EU's Common Agricultural Policy. *Bio-based and Applied Economics*, 2(1), 1-27
- McIntyre, B. D., Herren, H. R., Wakhungu, J. & Watson, R. T. (2009). *International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development: Global Report* <http://www.agassessment.org/>.
- Milder, D. M. (1991). An improved formalism for wave scattering from rough surfaces. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 89(2), 529-541.
- Moissidis, A. (1993). Family farming and valorization of productive resources: agricultural Bank of Greece, Athens (in Greek). National Statistical Service of Greece, 1991. Population census. National Statistical Service of Greece, 1993. Agricultural structures' survey.

- Nazzaro, C., & Marotta, G. (2016). The Common Agricultural Policy 2014–2020: scenarios for the European agricultural and rural systems. *Agricultural and Food Economics*, 4(1),p.1-15
- Offermann, F. & Nieberg, H., (2001). The profitability of organic farming in Europe. *Organic agriculture: sustainability, markets and policies*. OECD workshop on organic agriculture, Washington, UK, USA.
- Oostindie H. (2015) " Henk Oostindie Wageningen University
- Padel, S., & Lampkin, N. H. (1994). Conversion to organic farming: an overview. *The economics of organic farming: An international perspective*, 295-313.
- Rigby, C. (2001) "Organic farming and the sustainability of agricultural systems" *Agricultural systems*
- Seufert et al. (2012) " Comparing the yields of organic and conventional agriculture"Letter, doi:10.1038/nature11069
- Sorrentino, A., & Henke, R. (2016). The Common Agricultural Policy After the Fischler Reform: National Implementations, Impact Assessment and the Agenda for Future Reforms. Routledge.
- Stanhill, G. (1990). The comparative productivity of organic agriculture. *Agriculture, ecosystems & environment*, 30(1-2), 1-26.
- Svensson, L. E. (1991). The simplest test of target zone credibility. *Staff Papers*, 38(3), 655-665.
- Tomek et al. (2012) : The crop yield gap between organic and conventional agriculture"Elsevier
- Vail, D. J. (1982). Family farms in the web of community: exploring the rural political economy of the United States. *Antipode*, 14(3), 26-37.
- Van Ittersum, M. K., & Rabbinge, R. (1997). Concepts in production ecology for analysis and quantification of agricultural input-output combinations. *Field crops research*, 52(3), 197-208.

- Willer, H., & Gillmor, D. A. (1992). Organic agriculture in the Republic of Ireland. *Irish Geography*, 25(2), 149-159.
- Υραιθρος (2018). *Βιολογικά. Η θέση της Ελλάδας τον παγκόσμιο χάρτη*. Ανακτημένο από: <http://www.yraithros.gr/viologiki-gewrgia-h-thesi-tis-elladas-ston-pagkosmio-xarti/>
- Κυριαζόπουλος, Π. & Σαμαντά, Ε. (2011), “*Μεθοδολογία έρευνας εκπόνησης διπλωματικών εργασιών*”, Αθήνα, Σύγχρονη Εκδοτική.
- ΠΑΕΠ (2008) Ανάκτηση από: <http://www.paep.org.gr/> [20.2.2017]
- Παρασκευόπουλος, Ε. (2006). Η βιολογική γεωργία στην Ελλάδα. Σημερινή κατάσταση, προβλήματα, προοπτικές. Καλαμάτα: ΑΤΕΙ [Πτυχιακή εργασία]
- Πεζάρος, Π.(2011) *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική: Εξέλιξη και Προοπτικές*, Εκδόσεις Κριτική
- Τζακώστα Α.(2010) *Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Ελλάδα Εφαρμογή και Επιπτώσεις*

Παράρτημα -Ερωτηματολόγιο

ΕΝΟΤΗΤΑ Α': ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ. ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ (1-6)

1. Πόσα χρόνια ασχολείστε με τη γεωργία;

< 5	( )	1
5 – 10	( )	2
11 – 25	( )	3
> 25	( )	4

2. Είστε κατά κύριο επάγγελμα γεωργός;

ΝΑΙ	( )	1
ΟΧΙ	( )	2

3. Τι ποσοστό από το ετήσιο εισόδημα σας προέρχεται από πηγές εκτός γεωργίας;

Κάτω του 25%	( )	1
26 – 50%	( )	2
Άνω του 50%	( )	3

4. Γιατί ασχοληθήκατε με τη γεωργία;

Οικογενειακή Παράδοση	( )	1
Ικανοποιητικό Εισόδημα	( )	2
Τρόπος ζωής – μου αρέσει	( )	3
Δεν υπήρχε άλλη λύση	( )	4

Ως δεύτερο εισόδημα	( )	5
Άλλο	( )	6

5. Είστε ή ήσασταν μέλος κάποιας Ομάδας Παραγωγών (ΟΠ)

ΝΑΙ	( )	1
ΝΑΙ, αλλά για ορισμένες καλλιέργειες	( )	2
ΟΧΙ	( )	3
ΟΧΙ, αλλά ήμουν παλαιότερα	( )	4

6. Έχετε παρακολουθήσει κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα σχετικό με το γεωργικό επάγγελμα και ειδικότερα με την ολοκληρωμένη διαχείριση (βιολογική – ολοκληρωμένη γεωργία);

ΝΑΙ	( )	1
ΟΧΙ	( )	2

ΕΝΟΤΗΤΑ Β. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ. ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ(7-12)

7. Αναφέρετε με ποιο είδος γεωργίας ασχοληθήκατε στο παρελθόν;

Βιολογική Γεωργία	( )	1
Ολοκληρωμένη Γεωργία	( )	2
Συμβατική Γεωργία	( )	3

8. Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα ανάλογα με τις κυριότερες καλλιέργειες της εκμετάλλευσής σας ανάλογα με την κατηγορία που ανήκουν

Κωδικός	Καλλιέργεια Είδος	Ολοκληρωμένη			Βιολογική
		Συμβατική	Agro	Globalgap	
18.1	Ροδάκινα	1	1	1	1
18.2	Νεκταρίνια	2	2	2	2
18.3	Βερίκοκα	3	3	3	3
18.4	Δαμάσκηνα	4	4	4	4
18.5	Σταφύλια Επιτρ.	5	5	5	5
18.6	Σταφύλια Οινοπ.	6	6	6	6
18.7	Κεράσια	7	7	7	7
18.8	Μήλα	8	8	8	8
18.9	Ακτινίδια	9	9	9	9
18.10	Κηπευτικά	10	10	10	10
18.11	Σιτάρι	11	11	11	11
18.12	Πατάτες	12	12	12	12

9. Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων σας;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

10. Είστε ικανοποιημένος από τα οικονομικά αποτελέσματα της εκμετάλλευσής σας;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

11. Α συνεχίσετε στο μέλλον την γεωργική δραστηριότητα, ποια μορφή γεωργίας σκοπεύετε να ασκείτε;

(από 1=σπουδαιότερος έως 5= ασήμαντος)

Βιολογική Γεωργία	( )	1
Ολοκληρωμένη	( )	2
Συνδυασμό Ολοκληρωμένης με Συμβατική	( )	3
Μόνο με Συμβατική	( )	4

12. Ποια πιστεύετε ότι είναι η γεωργία του μέλλοντος;

Βιολογική Γεωργία	( )	1
Ολοκληρωμένη Γεωργία	( )	2
Συμβατική Γεωργία	( )	3

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ: ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΑΝ ΑΝΗΚΕΤΕ ΣΤΗΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ Ή ΣΤΗΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ(13-20)

13. Με ποια μορφή πουλάτε τα προϊόντα σας;

Ως Πιστοποιημένα	( )	1
Ως Συμβατικά	( )	2
Και τα δύο εξαρτάται	( )	3
Ως Συμβατικά αν και είναι Πιστοποιημένα	( )	4

14. Αντιμετωπίζετε προβλήματα στην διάθεση των προϊόντων σας;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

15. Έχετε ποτέ επιδοτηθεί για την πιστοποίηση των προϊόντων σας;

Ναι, πέρα επιδότηση	( )
1	
Ναι, αλλά επιδοτήθηκε η Ομάδα Παραγωγών που ανήκω	( )
2	
Όχι δεν έχω πάρει καμία επιδότηση αν και είμαι πιστοποιημένος	( )
3	

Όχι δεν έχω πιστοποιημένα προϊόντα ( )

4

16. Η επιδότηση αφορούσε όλα τα αγροτικά προϊόντα;

Ναι, αφορούσε όλα τα αγροτικά προϊόντα που δήλωσα ( )

1

Όχι, υπήρχαν περιορισμοί ανάλογα με την καλλιέργεια ( )

2

17. Είστε ευχαριστημένος από το ύψος της επιδότησης ;

Καθόλου ( ) 1

Λίγο ( ) 2

Μέτρια ( ) 3

Αρκετά ( ) 4

Πολύ ( ) 5

18. Η επιδότηση αυτή κάλυψε το κόστος πιστοποίησης;

Καθόλου ( ) 1

Λίγο ( ) 2

Εν Μέρει ( ) 3

Αρκετά ( ) 4

Πολύ ( ) 5

19. Η επιδότηση επηρέασε τη διαμόρφωση της τιμής των πιστοποιημένων προϊόντων σας;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

20. Ποια μορφή επιδότησης θεωρείται ικανοποιητική για να ενταχθείτε ή να συνεχίσετε να καλλιεργείτε υπό τις δεσμεύσεις της πιστοποίησης;

Την στρεμματική επιδότηση ανάλογα της καλλιέργειας	( )	1
Την στρεμματική επιδότηση ανεξαρτήτου καλλιέργειας	( )	2
Την επιδότηση μιας καλλιέργειας ανεξαρτήτου έκτασης	( )	3
Την εφάπαξ επιδότηση των Ομάδων Παραγωγών	( )	4
Την κατάργηση της επιδότησης	( )	5

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ: ΑΝ ΑΝΗΚΕΤΕ ΣΤΗΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ(21-26)

21. Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, η απόδοση των καλλιεργειών σας είναι:

Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	( )	1
Ίδια με των συμβατικών	( )	2
Υψηλότερη των Συμβατικών	( )	3

22. Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων σας είναι:

Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	( )	1
Ίδια με αυτή των συμβατικών	( )	2
Υψηλότερη των συμβατικών	( )	3

23. Αν ασχολείστε με τη βιολογική γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος από τις τιμές πώλησης τους, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

24. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας;

Θετική	( )	1
Μάλλον Θετική	( )	2
Ουδέτερη	( )	3
Μάλλον Αρνητική	( )	4

25. Αν είστε ενταγμένος στη βιολογική γεωργία, ποιον θεωρείτε τον σπουδαιότερο λόγο ένταξης σας;

(από 1=σπουδαιότερος έως 5=ασήμαντος)

Καλύτερη διάθεση των προϊόντων μου	( )	1
Καθαρά για λόγους επιδότησης	( )	2
Για καθαρά ιδεολογικούς λόγους	( )	3
Για βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων μου	( )	4
Για περιβαλλοντικούς λόγους	( )	5
Απαίτηση της αγοράς	( )	6
Πετυχαίνω καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα (κόστος /όφελος)	( )	7
Άλλο:.....	( )	8

26. Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας;

Ναι	( )	1
Με επιφύλαξη	( )	2
Όχι	( )	3

**ΕΝΟΤΗΤΑ Ε: ΑΝ ΑΝΗΚΕΤΕ ΣΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ (27-33)**

27. Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, η απόδοση των καλλιεργειών σας είναι:

Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	( )	1
Ίδια με των συμβατικών	( )	2
Υψηλότερη των συμβατικών	( )	3

28. Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, η τιμή των καλλιεργούμενων προϊόντων σας είναι:

Χαμηλότερη των αντίστοιχων συμβατικών	( )	1
Ίδια με των συμβατικών	( )	2
Υψηλότερη των συμβατικών	( )	3

29. Αν ασχολείστε με τη ολοκληρωμένη γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος από τις τιμές πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων σας, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

30. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της ολοκληρωμένης γεωργίας;

Θετική	( )	1
Μάλλον Θετική	( )	2
Ουδέτερη	( )	3
Μάλλον Αρνητική	( )	4
Αρνητική	( )	5

31. Αν είστε ενταγμένος στη ολοκληρωμένη γεωργία, ποιον θεωρείται τον σπουδαιότερο λόγο ένταξης σας;

(από 1=σπουδαιότερος έως 5=ασήμαντος)

Καλύτερη διάθεση των προϊόντων μου	( )	1
Καθαρά για λόγους επιδότησης	( )	2
Για καθαρά ιδεολογικούς λόγους	( )	3
Για βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων μου	( )	4
Για περιβαλλοντικούς λόγους	( )	5
Απαίτηση της αγοράς	( )	6
Πετυχαίνω καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα (κόστος/όφελος)	( )	7
Άλλο:.....	( )	8

32. Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα βιολογικής γεωργίας;

Ναι	( )	1
Με επιφύλαξη	( )	2
Όχι	( )	3

**ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ': ΑΝ ΑΝΗΚΕΤΕ ΣΤΗΝ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ: (34-36)**

33. Αν καλλιεργείτε ανέκαθεν μόνο συμβατικά, γιατί δεν ασχοληθήκατε ποτέ με βιολογική;

(1=Συμφωνώ και 2=Διαφωνώ)

Έχω βιολογικά προϊόντα αλλά δεν τα δηλώνω στο ΟΣΔΕ	( )	1
Δεν με συμφέρει οικονομικά να μετατρέψω τις καλλιέργειες μου σε βιολογικές	( )	2
Δεν έχουν ζήτηση τα προϊόντα μου ως βιολογικά	( )	3
Δεν με ενδιαφέρει η βιολογική γεωργία χωρίς επιδότηση	( )	4

34. Αν ασχολείστε με τη συμβατική γεωργία, σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος από τις τιμές πώλησης λαμβάνοντας υπόψη το κόστος παραγωγής και την απόδοση;

Καθόλου	( )	1
Λίγο	( )	2
Μέτρια	( )	3
Αρκετά	( )	4
Πολύ	( )	5

35. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την εφαρμογή της συμβατικής γεωργίας;

Θετική	( )	1
Μάλλον Θετική	( )	2
Ουδέτερη	( )	3
Μάλλον Αρνητική	( )	4
Αρνητική	( )	5

36. Αν καλλιεργείτε ανέκαθεν μόνο συμβατικά, γιατί δεν ασχοληθήκατε ποτέ με ολοκληρωμένη;

(1=Συμφωνώ και 2=Διαφωνώ)

Έχω πιστοποιημένα προϊόντα αλλά δεν τα δηλώνω στο ΟΣΔΕ ( )

1

Δεν με συμφέρει οικονομικά να μετατρέψω τις καλλιέργειες μου σε ( )

2

πιστοποιημένες

Δεν έχουν ζήτηση τα προϊόντα μου ως πιστοποιημένα ( )

3

Δεν με ενδιαφέρει η πιστοποίηση χωρίς επιδότηση ( )

4

Θα επιστρέψω στην παλιά μου πιστοποίηση σε περίπτωση επιδότησης ( )

5

37. Πιστεύετε ότι είναι ασφαλή και ποιοτικά τα αγροτικά προϊόντα συμβατικής γεωργίας;

Ναι ( ) 1

Με επιφύλαξη ( ) 2

Όχι ( ) 3

ΕΝΟΤΗΤΑ Ζ: ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ (37-45)

ΑΤΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ – ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

38. Φύλο

ΑΝΔΡΑΣ ( ) 1

ΓΥΝΑΙΚΑ ( ) 2

39. Ηλικία

έως 25 ( ) 1

26-35 ( ) 2

36-45 ( ) 3

46-55 ( ) 4

56-65 ( ) 5

>66 ( ) 6

40. Σε ποιο Δήμο του Νομού Πέλλας δραστηριοποιήστε;

Αλμωπίας ( ) 1

Έδεσσας ( ) 2

Πέλλας ( ) 3

Σκύδρας ( ) 4

41. Που κατοικείτε μόνιμα;

Πόλη ( ) 1

Κωμόπολη ( ) 2

Χωριό ( ) 3

42. Οικογενειακή Κατάσταση

Ανύπαντρος ( ) 1

Παντρεμένος/η ( ) 2

Διαζευγμένος/η ( ) 3

Χήρος/α ( ) 4

43. Αριθμός Παιδιών Οικογένειας

Κανένα ( ) 1

Ένα ( ) 2

Δύο ( ) 3

Πολύτεκνος ≥ 3 ( ) 4

44. Αν έχετε παιδιά είναι

Ανήλικα ( ) 1

Ενήλικα ( ) 2

Και τα δύο ( ) 3

Δεν έχω παιδιά ( ) 4

45. Εκπαίδευση

Καμία	( )	1
Δημοτικό	( )	2
Γυμνάσιο	( )	3
Λύκειο	( )	4
Επαγ/ΙΕΚ	( )	5
ΑΕΙ-ΤΕΙ	( )	6

46. Σε τι ύψος κυμαίνεται το ετήσιο αγροτικό εισόδημά σας;

0 – 10.000 €	( )	1
10.000 – 15.000 €	( )	2
15.000 – 20.000 €	( )	3
20.000 – 30.000 €	( )	4
Άνω των 30.000 €	( )	5

47. Σε τι ποσοστό του συνολικού εισοδήματός σας αντιστοιχεί το αγροτικό σας εισόδημα;

Κάτω του 25% ( )	26 – 50% ( )	Άνω του 50% ( )

48. Προέρχεστε από αγροτική οικογένεια;

ΝΑΙ   ( )   1

ΟΧΙ   ( )   2

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ